

Bir Ekodistopya Olarak *Köpekli Çocuklar Gecesi*'nde Ekomarksizmin İzleri

Signs of Eco-Marxism in Köpekli Çocuklar Gecesi As An Eco-Dystopia

Ürün Şen Sönmez¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: Ü.Ş.S. 0000-0002-0893-3628

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ürün Şen Sönmez,
İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
İstanbul, Türkiye
E-mail: urunsonmez@arel.edu.tr

Başvuru/Submitted: 10.03.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested: 12.04.2020

Son Revizyon/Last Revision Received: 17.05.2020

Kabul/Accepted: 21.05.2020

Atıf/Citation:

Sen Sonmez, U. (2020). Bir Ekodistopya Olarak
Köpekli Çocuklar Gecesi'nde ekomarksizmin
izleri. *TUDED* 60(1), 389-424.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2020-0009>

ÖZET

Ekolojik kriz, bugün reddedilemez bir evreye ulaşmıştır. Halihazırdaki ekolojik krizin, ekolojik yıkıma dönüşmesini önleyecek adımların atılmayıp, pek çok bilim alanında ve disiplinde tartışılmakta; olası bir yıkımın sonuçları farklı perspektiflerden ortaya koyulmaktadır. Edebiyat bilimi de, ekoeleştirel incelemelerle bu çalışmalara katkı sunmaktadır. Ancak edebiyatın katkısı bilimsel alanla sınırlı değildir. Edebiyat, kurmaca metinler aracılığıyla da mevcut ekolojik kriz ve olası ekolojik yıkım hakkında söz söyleme imkanlarını kullanmaktadır. Bu noktada, özellikle olası bir ekolojik yıkımın distopik tasarımlarla kurgulandığı metinler öne çıkmaktadır. Ekolojik distopya veya ekodistopya olarak tanımlanabilecek bu kurmaca metinler, ekolojik krizin sebep olduğu yıkımı anlatan gelecek tasavvurları şeklinde kurgulanır. Bu yolla, edebi metnin ekolojik kriz karşısında sorumlu ve olası ekolojik yıkım karşısında uyarıcı bir işlev edindiği söylenebilir. Oya Baydar tarafından kaleme alınan *Köpekli Çocuklar Gecesi*, bir ekodistopyadır. Ancak bu romanı yalnız ekodistopya olarak adlandırmak yeterli olmayacaktır zira romandaki ekolojik yıkımın sebepleri ekomarksist perspektiften yorumlanmıştır. Ekolojik yıkımın sebeplerine dair varsayımlar aynı zamanda çözümü de belirleyeceğinden, metni ekomarksist eleştirinin izlerini vurgulayarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu çalışmanın amacı, *Köpekli Çocuklar Gecesi*'nin ekodistopik bir metin olarak kurgulanmasında etkili olan ekomarksist izleri ortaya çıkarmak ve metni bu bağlamda incelemek, böylelikle hem ekodistopik roman kavramının kaynaklarına, hem ekokurmacanın olanaklarına hem de ekoeleştirelin edebi metne uygulanabilirliğine dair çıkarımlara ulaşabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Ekoeleştiri, Ekomarksizm, Ekokurmaca, Ekodistopya, Köpekli Çocuklar Gecesi

ABSTRACT

The ecological crisis of today has reached an undeniable stage. The failure to take steps to prevent the current ecological crisis from turning into an ecological disaster is being discussed in many fields of science and other disciplines and the consequences of possible destruction are thus being revealed from a variety of perspectives. Literature science also contributes to these studies through eco-critical studies. However, the contribution of literature is not limited to the scientific field. Through fictional texts, literature also uses its own means to speak about the current ecological crisis and possible ecological destruction. At this point, fictional texts, which can be defined as ecological dystopia or eco-dystopia, are fictionalized as future imaginations that describe the destruction caused by the ecological crisis. *Köpekli Çocuklar Gecesi* written by Oya Baydar is more than an eco-dystopia due to the reasons for ecological destruction in the novel having been interpreted from an eco-Marxist perspective. This study aims to reveal eco-Marxist traces that are effective in fictionalizing *Köpekli Çocuklar Gecesi* as an eco-dystopian text and to examine the text in this context, thus reaching both the sources of the eco-dystopian novel concept, the possibilities of eco-fiction and the applicability of eco-criticism to the literary text.

Keywords: Eco-criticism, Eco-Marxism, Eco-Fiction, Eco-Dystopia, Köpekli Çocuklar Gecesi

EXTENDED ABSTRACT

Today, the ecological crisis is being researched and discussed in many disciplines. In recent years, literary texts have become one of the fields where the ecological crisis has come under discussion. Moreover, the science of literature produces new critical perspectives with an ecological perspective and approaches literary texts from this perspective. In this context, ecocriticism and ecofiction emphasize the relationship of literature with the “truth of the age” as a branch of both science and art.

Ecocriticism has theoretically provided literature with new opportunities and enabled scholars to approach literary texts from a perspective determined by ecological consciousness. Ecological consciousness has also affected the creation of fictional texts. Literature can no longer see nature as an outer presence that is loved, watched and admired, just like in pastoral literature, nor can it see it as a place to take shelter when people and daily life are avoided. In ecofictions, humans have lost the characteristics of being privileged subjects placed in focus.

Ecological dystopias mostly contain criticisms of capitalism, as ecocritical theories do. Ecomarxism comes to the fore among the approaches which consider capitalism as the main responsible factor of the ecological crisis and possible ecological destruction and place the political system shaped by the capitalist production style at the center of criticism. Thus, it is necessary to see and demonstrate not only the ecocritical tone, but also the ideological basis, which the ecocritical perspective is based on, while examining the texts written from an ecocritical perspective, especially ecodystopias. For this reason, in this study, I did not find it adequate to approach *Köpekli Çocuklar Gecesi*, which is assertively described as the first ecodystopia of Turkish literature, only from an ecocritical perspective, because the main factor that shapes the dystopian atmosphere in the text is the Capitalist system and its political reflections. Besides, considering all the works of Oya Baydar, one would have expected the text to be shaped from an ecomarxist perspective. The result of this examination showed that the ecological disaster experienced in the novel was presented with respect to the capitalist system and its states throughout the narrative, regardless of the dimension in which it was viewed. Furthermore, this system protected itself against the ecological destruction which started earlier than expected. In addition, it hid the truth and created an environment of chaos. The disaster is global, not regional, and the states that are the executives of the capitalist system, which had been protecting itself since the beginning of the destruction, begin to turn into dictatorships. Again, the aim is for the capital not to be damaged, and therefore, domination relations, which had led to an ecological disaster as a result of the years of their continuation, are reproduced incrementally. Anthropocentrism, which has been one cause of ecological destruction, has evolved into both cultural and ecological destruction, mainly via the practices of capitalism. The traces of the ecomarxist thought that shapes the text become evident as a call for warning and action when the network of disasters is globalized in the afore-mentioned environment of chaos. Thus when there is still time it remains possible to produce a solution

for the ecological disaster that has not occurred in real terms, but it is not possible to produce this solution within the capitalist system.

When the intention of the text is considered, holding the system, and not human beings as individuals, responsible for the ecological disaster can lead to two conclusions. Firstly, holding the system, and not the human, responsible will facilitate the action of the ordinary person who accepts the possibility of the ecological dystopia, because he is not the criminal, but the victim. Similarly, humans should act instead of waiting for solutions from the administrators of the system. It is possible to prevent the ecological disaster by means of civil initiatives. Secondly, it is seen that the ecocritical attitude is fed with the criticism of capitalism from an ecomarxist perspective. The political structure, which is criticized throughout the novel, is fed from the same source across the world, and this destructive order called “civilization” is very close to ending life for all living beings.

With a futuristic perspective and a dystopian design the text puts forward that, due to the ecological responsibility it assumes, life will be threatened with extinction if the ecological disaster is not averted. At the same time the text aims to warn people and to enable them to act. In this sense, although many destructions and disasters occur throughout the novel, the presence of hope is always stressed. Indeed, by the end of the text, and it is clear that life will not disappear completely.

GİRİŞ

Birbirinden Ayrılamayan Tanımlar: Ekoeleştiri, Ekokurgu ve Ekodistopya

Ekoeleştiri kavramı, William Rueckert tarafından “ekoloji prensiplerinin edebiyata uyarlanması” (Akt. Ergin ve Dolcerocca, 2016, s. 299) olarak tanımlanmıştır. Ekoeleştiri edebiyata kuramsal anlamda yeni imkanlar sunmuş ve edebi metne ekolojik bilincin belirlediği bir perspektiften bakmayı sağlamıştır. Özü gereği çoğulcu olan ekoeleştiri, hem bu özelliği ile hem de henüz yapılanmasını tamamlamamış olması sebebiyle farklı şekillerde tanımlanabilir ve her tanımda eleştirel tutumun belirleyeni, ekolojik bilincin farklı bir bileşeni olabilir. Özetle, ekoeleştiri, en temel ve başat ifadeyle, ekolojik bilincin ve ekolojik prensiplerin şekillendirdiği eleştirel bakışın, edebi metne uygulanmasıdır.

Ekoeleştirel kuram, doğa ve kültürün ayrı değil birbirini tamamlayan kavramlar olduğunu söylerken doğanın antroposentrik algıyla ötekileştirilmesine karşı çıkar. İnsanın kendini doğadan farklı ve üstün görmesi, dinlerden ve inanç sistemlerinden, düşünsel ve bilimsel kabullere uzanan geniş bir yelpazede kendine dayanaklar bulmuştur. Bu durum, insan-doğa karşıtlığını doğurmuş; doğa ve insan arasında bir hiyerarşi yaratarak hegemonik ve sömürgeci bir ilişki biçimi geliştirilmesine sebep olmuştur. Ekolojik kuram ya da ekoeleştiri, söz konusu inanç, düşünce ve bilgilerin aksine, bu hiyerarşinin, hegemonik sömürgeci yapının mevcut ekolojik krizin en temel sebebi olduğunu söyler ve merkeze insanı değil yaşamı alır.

“Küresel ısınma, ormanların yok edilmesi, asit yağmurları, türlerin yok olması ve kirlilik gibi doğal yaşamı tehdit eden çevre sorunları, 20. yüzyılın başlarından bu yana artan hızlı kentleşme, sanayileşme ve teknolojik etmenler nedeniyle günümüz toplumlarının en önemli sosyal ve politik sorunları arasında yerini almıştır. Dünyanın geleceğinin tehdit altında bulunması, çevre sorunlarını sadece ekoloji biliminin çalışma alanı olmaktan çıkarmış ve disiplinlerarası bir özellik sağlamıştır. Bunun sonucu olarak da, edebiyat toplumun geniş kitleleri tarafından üzerinde önemle durulan çevre sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştır” (Bulut, 2005, s. 79).

Ekolojik bilinç, eleştirel bir kurama imkân sağladığı gibi, kurmaca metinlerin yaratımında da etkili olmuştur. “Ekoeleştiri alanında incelemeye alınan edebi eserler literatürde ekolojik yazın, ekolojik edebiyat veya kısaca ekoyazın olarak tanımlanır” (Ergin ve Dolcerocca, 2016, s.302). Ekokurmaca kavramı ise, özellikle edebi metinlerin kurmacalığına işaret ettiğinden bu alandaki yapıtları karşılamak için daha uygundur. Ekolojik bilinç ve perspektifle kaleme alınan bu kurmaca metinlerin, ekolojik bir *derdi* vardır. Ayrıca [e]koeleştirel kuram, edebiyatı doğayla ilgili yerleşmiş ideolojileri yıkmak için mükemmel bir araç olarak görür” (Bulut, 2005, s. 81). Bu noktada edebi metin, ekolojik bilincin oluşturulması ve yayılması için bir sorumluluk üstlenmiştir. Ekoyazını, ekokurmacayı veya ekolojik edebiyatı pastoral edebiyattan ayıran en temel fark budur.¹ Edebiyat, doğayı artık pastoral yazında olduğu gibi sevilen, seyredilen, hayran

1 Bu fark elbette ekoeleştiri ve ekoyazını oluşturan tüm süreçleri ve etmenleri de kapsamaktadır ve hatta onların sonucudur.

olunan *dışarıdaki* bir varlık olarak göremeyeceği gibi, romantik yazındaki gibi, insanlardan ve günlük hayattan kaçıldığında sığınılan mekân olarak da görmez. Ekokurmacalarda, insan artık odakta yer alan ayrıcalıklı özne özelliğini yitirmiştir.

Oppermann (1999), ekolojik düşüncenin, kavram ve temaların edebi eleştiriye uyarlanmasıyla güçlendirici bir etkisi olduğunu söyleyerek ekoloji ve edebiyat arasında koşut değerler dizisinden zaten faydalanmakta olan çağdaş romanların keşfedilmeyi ve ekoeleştirel bir perspektifle değerlendirilmeyi beklediklerini savlar (s. 44).

Ekoeleştirel perspektifle oluşturulan kurmaca metinler arasında distopik bir kurguyla inşa edilenler ayrıca dikkat çeker. Zira edebi ekodistopyalar, gelecekteki olası ekolojik yıkım karşısında bugünün ekolojik krizine karşı uyarıcı ve bilinçlenmenin de eyleme geçmenin de zorunluluğunu en belirgin biçimde gösteren ekokurmacalardır.

Ekolojik distopyalar, distopya türü içinde özel bir yer tutmakta, insanmerkezciliğin ve ekosistemlerin tahribatının sonuçlarını anlatmaktadır. Ekodistopyalar insan ve sermaye merkezci uygarlığa yöneltilmiş ve insanlığın kendi sonunu nasıl hazırlayabileceğini anlatan uyarılardır. (Durmaz Aksu, 2019, s. 2)

Uygarlık kavramı ve insan-doğa karşıtlığı daha önce romantizmin de eleştirisine uğrar. Ancak bu eleştirideki temel itki ekolojik yok oluş tehdidi değildir. Daha sonra akılcılığın yükselmesi ile insan merkezci tutum güçlenir; sanayileşme ve kent yaşamı insan ve doğa arasındaki mesafeyi arttırmaktan öte bu ilişkiyi çatışmaya çevirir. Kapitalizm ve modernizm ise artık merkezi kent ve insan olan bu düzende davranış haline gelen tüketmeyi, yalnız insan üretimi olanla sınırlamaz; insan bu sistemde dünyadaki tüm varlıkların en üstünü olarak doğayı da kendisi için var sayarak *tüketir*. Bu iki akımın, bağını özde hiçbir zaman koparmadığı dini metinlerde de yaratılanların en akıllısı, en şerefli, en üstünü gibi sıfatlarla tanımlanan insan, doğayı her türlü canlı unsuru ile birlikte kendi faydası için yaratılmış kabul eder. Bu bakımdan sanayi toplumunun, kapitalist sistemin doğayla çatışan ve onu sömüren yahut bu sömürüyü olağanlaştıran insanı, aslında fikrî anlamda bir mirası da sürdürmekte, insanın doğaya tahakkümünü yeniden üretmektedir.

Söz konusu ekonomik ve siyasi düzende, temelleri çok eskiye dayanmakla birlikte tüm zamanlardan baskın olarak insan doğanın bir parçası değil, ona rağmen yaşayan ve doğayla çatışma halinde olan bir canlıdır.

Ekolojik Kriz, Kapitalist Sistem ve Ekomarksizm

“Yeryüzündeki tüm ekosistemlerde meydana gelen denge bozulumu, küresel ekolojik kriz olarak ifade edilmektedir. Sanayi devrimi sonrası dönemde gerontokrasi ve patriarşi kökleri üzerinde yeşeren kapitalist sistem, lokal ölçekte olan ekolojik sömürüyü küresel hale getirmiştir ve yeryüzünü mahşeri bir sıfır noktasına taşımıştır” (Bookchin’den akt. Çelik, Gülersoy vd., 2017, s.109).

Ekolojik kriz veya canlı türlerinin büyük kısmının yok olması, daha önce de yaşanmışsa da bu doğal sebeplerden kaynaklanmıştır. Bugün karşı karşıya olunan ekolojik krizi daha öncekilerden ayıran ise antroposentrik olmasıdır. Bugünkü ekolojik krizin önünde bir toplumsal kriz yer almaktadır. Hiyerarşik yapılanmanın ve tahakküm ilişkilerinin ayırıcı ve yıkıcı niteliklerini oluşturduğu bu kriz aynı zamanda artık yaygınlıkla kabul edildiği gibi kapitalist sistemle ilişkilidir ve Kovel'e (2008) göre "ekolojik krize dürüst bir bakış, asli bir etken olarak kapitalizmi ortaya çıkarmaktadır". Özellikle Marksist eleştiri, bugünkü ekolojik krizin sebeplerini kapitalist sistemin pek çok boyutu ile ilişkilendirir ancak bunun ötesinde ve daha özgün olarak, ekolojik krize çözüm diye sunulan bireysel sorumlulukların arttırılmasının, farkındalık yaratılmasının, iklim anlaşmalarının ya da özetle kapitalist sistem değişmeksizin alınan her önlemin krizi ancak yeniden üreteceğini ve gerçeğin üstünü örteceğini kabul eder.

Bugünkü küresel ekolojik krizin miladı ise Sanayi Devrimidir. Bunu dar anlamda yalnız endüstriyel kirlenme olarak ele almak yeterli değildir; esas etki Sanayi Devriminin kapitalist üretim biçimi ve kapitalist sistem ile bir aradalığından doğar.

"Sanayi devrimi sonrasında hiyerarşik ve tahakkümcü iktidar ilişkileri temelinde güçlenen politika ve sermaye elitleri (yerel-uluslararası elitler, hükümetler ve çokuluslu şirketler) daha fazla üretmek, daha fazla büyümek için ekolojik dengeyi yok sayarak aşırı üretim peşinde koşmuşlardır" (Çelik, Gülersoy, vd., 2017, s. 109).

Bu bağlamda küresel ekolojik kriz, yeryüzündeki yaşamı oluşturan sistemlerin denge ve döngüsünün, yaşamın devamlılığını tehdit eder derecede bozulmasıdır. Ekolojik dengenin bozulması ve ekosistemin tahrip edilmesi, özellikle sanayileşme ve kapitalizmin tahakkümcü ve sömürücü tutumu neticesinde doruk noktaya ulaşmış ve *metabolizmaya* ciddi zararlar vermiştir. Bu sebeple, ekoeleştirisinin önemli kaynaklarından birini kapitalizmin eleştirisi oluşturur.

"Teknokratik görüş, toplum doğa ilişkilerini örgütlemenin tek makul biçiminin kapitalizm olduğunu savunur, doğanın temel ekonomik (kapitalist) dönüşümünü tartışmaz. Bunun yerine çevresel sorunların derindeki sebeplerine bakmaksızın yüzeyden düzeltilmesini salık veren bir politikayı benimser. Liberaller, doğadan yararlanmanın her zaman ekolojik bir bedeli olduğunu inkar ederler. Doğanın gerçek bir değeri yoktur, doğa sermaye için karşılıksız bir lütf, kazanç alanıdır. Ana akım liberal doğa anlayışı ekolojik krizi topluma değil, doğaya ait bir sorun olarak görür. Bu anlayış aynı zamanda kapitalistler tarafından yaratılan toplumsal ve ekolojik sorunları tüm insanlığın sorunu ve sorumluluğu olarak görür ve gösterir. Ekomerkezciler ise doğaya öncelik verir ve daha uyumlu bir insan doğa ilişkisi çağrısında bulunurlar ve kapitalist büyüme takıntısı nedeniyle doğanın sonuna tanıklık ettiğimizi ileri sürerek doğayı korumayı ve kurtarmayı önerirler" (Özberk, 2017, s. 77-79).

Bu noktada kapitalizme getirdiği sistematik eleştiriler bakımından Marksist düşünce öne çıkar. Ekolojik Marksizm ya da ekomarksizm; ekoeleştirisinin, mevcut ekolojik krizin asıl kaynağının ve önlenemezliğinin sebebinin kapitalist sistem ve sürdürülebilir büyüme olarak

kabul edilmesinin hâkim bir görüş olarak ortaya çıkmasının ilk dayanaklarını oluşturmuştur. Buna göre ekolojik kriz ve olası ekolojik yıkım, insan-doğa karşıtlığından; bu karşıtlık da insanlar arası tahakküm ilişkilerinin doğaya yansıtılmasından kaynaklanır.

Bu bakış açısına göre “kapitalist birikim sürecinin hâkim olduğu dünyada sosyo-ekonomik yaşamı kendi talepleri doğrultusunda belirleyen sermayenin, kârlılığını arttırmak için üretimi ve tüketimi büyütmesini sağlayan, doğaya hükmetme hareketi sonucu yaşanan çevre sorunları ve ekolojik krizin çözümsüzlüğe dönüşmüştür ve bu sorunların çözümünde ileri sürülen “sürdürülebilir kalkınma” tezi de aslında sürdürülemezdir (Altıok, 2014, s. 81).

Foster’ın (2001) Massimo Quaini’nin gözlemine dayanarak söylediği gibi, Marx, modern burjuva ekoloji bilincinin ortaya çıkmasından önce doğanın sömürülmesini kınamıştır (s. 26).

Ekolojiye burjuva bakış açısı sorunun gerçek kaynaklarını ve boyutlarını görmez ve/veya görmezlikten gelir. Getirdiği çözüm önerilerinin tümü sorunun nedenlerinden çok sadece sonuçlarına ilişkin olup, doğanın biraz daha az kirletilmesi, tahribatın biraz daha yavaş yapılması gibi, ‘vur dediysek öldür demedik’ cinsinden naif şeylerdir (Özdemir, 1991, s. 32). Marksist eleştiri ise, ekolojik krizin sebebi olarak kapitalist sistemi görür ve buna göre ekolojik yıkımı önlemenin yolu da kapitalist sistemi değiştirmektir.

“Burket (2011)’e göre doğadaki her şeyi, piyasanın “kâr maksimizasyonuna” kurban ederek metalaştırdığı ve insanları bu kısır döngüde insan odaklı üretim sürecinden kopararak vasıfsız bir tüketici konumuna sürüklediği kapitalizmin kâr güdüsü, emeği denetim altına aldığı gibi doğayı da denetim altına alır. Kapitalizmin gelişimi, emek ve doğa üzerindeki denetimini artırırken aynı zamanda bunların sömürülmesi ve metalaşmasını da hızlandırır. Çünkü kapitalizm krizleri aşmak ve sermaye birikim sürecini devam ettirebilmek için kendine yeni metalaşma alanları yaratmak zorundadır. Kapitalizmin yıkıcı ‘büyümesi’ ve ‘gelişimi’ bunu gerektirir. Kapitalizmin yarattığı ekolojik kriz bir yandan küresel ısınma, ozon tabakasının incelmeye başlaması, hava ve su kirliliğinin artışı, asit bulutları ve yağmurları, toksik atıklar, ekolojik tür, biyo ve gen çeşitliliğinde gözlemlenen hızlı azalma, toprağın canlılığını kaybetmesi, ormanların tahrip edilmesi, çölleşme, toprağın ölümü ve gıda krizi ile doğayı, öte yandan doğanın parçası olan insanlığı yıkıma sürükleyecektir” (Altıok, 2014, s. 89). Kovel’a göre (2008), “dünya kendisine gelip kapitalizmi yenmezse, [insanlık] gezegensel eko-sistemlerin hızlanarak çöküşüne tanık olaca[ktır]. Bunun yanında savaş ve onun beslediği terörizm ve faşizm varyantları gibi korkunç siyasal gelişmeler, ekolojik krizi ölümcül ölçülerde ağırlaştıracaktır. En kötü durumda, önümüzdeki yüz yıl içerisinde doğrudan iklim değişiminden dolayı değilse de, toplumsal parçalanmadan dolayı hızlandırılmış bir nükleer savaşa –ve nükleer kışım sebep olduğu bir türsel yok oluşa tanıklık edece[ktir]”

Bugün ekoloji çalışmaları, kapitalist sistemin ve sanayileşmenin, ekolojik tahribatın ötesinde bir ekolojik krize sebep olduğunu zaten kabul etmektedir. Ekomarksizm, aynı zamanda bu krizi kapitalizmin kendi içinde çözemeyeceğini ve ekolojik krizin kapitalizmin sonunu getireceğini düşünür. Bu son, iki farklı ihtimalden hareketle tanımlanabilir. Ekolojik yıkıma doğru ilerleyen

ekolojik krizi çözme iradesi eyleme dönecek ve bunun kapitalist sistemden vazgeçmek dışında bir çözümü olmadığına göre bu sistemin sonu gelecektir. İkinci ihtimalin sebep olacağı son ise karamsardır; kapitalist sistem sürdüğü müddetçe ekolojik kriz, ekolojik yıkımı kaçınılmaz hale getirecek ve bu yıkım her şeyin olduğu gibi kapitalizmin de sonu olacaktır. Sonun nasıl gerçekleşeceğine dair varsayımlar dikkate alındığında, yaşamın ancak kapitalist sistemi terk etmekle mümkün olacağı açıktır. O halde ortada iki seçenek vardır; ya kapitalizmin devamı, maksimum kârlılık, sermaye sahiplerinin çıkarları ve ekolojik yıkım ya da kapitalizmin terki ve ekosistemin yaşamı.

“Sorun sistemeldir ve bütünsel bir bakış açısıyla irdelenmelidir. ‘Büyü ya da yok ol’, ‘sürekli büyüme’ ve ‘vahşi rekabet’ mantığına dayalı sömürgeci sistem ortadan kaldırılmadıkça küresel ekolojik krizin çözülmesi mümkün görünmemektedir. Kapitalist ekonomik sistemin aynı zamanda toplumsal bir yaşam biçimi halini alması, ekolojik krizin daha da karmaşık bir sorunlar yumağına dönüşmesine yol açmıştır. Bu yönüyle de kapitalist sistem, topluma gayri etik bir nitelik kazandırmıştır. Daha önceleri büyük ölçüde iktisadi hayatla sınırlı olan ‘rekabet’, ‘büyü ya da yok ol’ zihniyeti ve ‘piyasanın kaosu’; ticaret ve sanayi alanlarından ailevi, kişisel, cinsel, dini ve toplumsal ilişkilerin gündelik yaşamına dek vahşice ve fütursuzca yayılmıştır. Bu istila çıplak bir bencillik, tüketimcilik, kariyercilik, karşılıklı kuşkular, güvensizlik olarak tüm insan ilişkilerinde kendini göstermektedir” (Çelik, Gülersoy vd., 2017, s. 116).

Yine kapitalizm eleştirisiyle bağlantılı olarak, mevcut ekolojik kriz antroposentrik sebeplerle dayansa da “insanları ekolojik krizden eşit derecede sorumlu tutmak, asıl sorumluları aklamaktır. Dünyaya, beş büyük yok oluşla kıyaslayacak derecede büyük zarar veren asıl neden kapitalizmdir. Bir tür olarak insan nasıl sorunların ortaya çıkmasında eşit derecede sorumlu değilse, ekolojik risklerin dağılımı da eşit bir biçimde gerçekleşmemektedir. Yapılan araştırmalar ekolojik sorunlardan en az sorumlu olan kesimin, sonuçlarından en fazla zarar görenler olduğunu doğrulamaktadır. Bununla birlikte ekonomik büyüme pastasından en büyük payı alanlar, aynı zamanda ekolojik risklerden yalıtılmış bir yaşamı finanse etme gücüne sahiptir. Oysa, ekolojik riskler üzerinde çok az payı olan sınıflar, ekolojik risklere en fazla maruz kalanlardır” (Tan Gülcan, 2018, s. 59).

Bu bağlamda, “toplumsal ekoloji kirlenme ve korunmaya odaklanmak yerine birinci ve ikinci doğanın bütünselliğini gözeten kapsamlı bir yeniden inşayı savunur” (Çelik ve Gülersoy, 2016, s. 176). Ekolojik krizin sorumlusunun insan olduğunu söylemenin; açıklıktan ölen Etiyopyalı çocuklar ile şirket baronlarını ekolojik krizin çıkışında aynı derecede kabahatli görmek olarak değerlendiren Bookchin, ekolojik bunalımın toplumsal temellerine inilmediği ve ekolojik toplumsal düzen oluşturulmadığı takdirde, [insanlığın] bir hileyle totalitarizm çağına sokulacağı[n] ifade etmektedir (Çelik ve Gülersoy, 2016, s. 171). Bu sav da ekodistopyayı daha işlevsel kılar. Benzer şekilde, toplumsal ekoloji anlayışı ve ekomarksizmin savları, köklü bir sistem değişikliği yaşanmadığı sürece ekolojik yıkımı kaçınılmaz görür. Bu yıkım sadece doğal afetlerden, felaketlerden ibaret olmayacaktır; kapitalizm, kendi çöküşünün

önüne geçmek için sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel alanlarda da felakete sebep olacaktır. Sözelimi savaşlar, hem kapitalizmin az gelişmiş ülkelere yönelik sömürü araçlarından biri hem de küresel ekolojik yıkımın bir sonucu olarak yaşamı bekleyen tehlikelerden biridir. Bir başka deyişle, savaşlar da ekolojik yıkıma sebep olan küreselleşmenin eylemleri arasındadır.

Bu bağlamda, Oya Baydar'ın *Köpekli Çocuklar Gecesi*, yalnızca bir ekolojik distopya ya da ekodistopya değildir; incelemede, yapıtın inşa sürecindeki ekomarksist izleri dışarıda bırakmak, eksik bir değerlendirmeye sebep olacaktır. Romanın yalnızca sonuca; yani olası ekolojik yıkım gerçeğe dönüştüğünde yaşanan/yaşanacak distopik düzleme odaklanmıyor olması, roman boyunca sebebe; yani ekolojik yıkımı yaratanın tüm unsurlarıyla kapitalist sistem olduğuna dair yapılan vurgular, kapitalist sistemin sonuçlarına dair varsayımlar ve çözüm ihtimalinin, sebebi, yani kapitalist sistemi ortadan kaldırmak olarak sunulması, metinde ekomarksizmin izlerini tespit etmeyi, çözümlenmeyi ve tartışmayı gerekli kılmaktadır. Üstelik Oya Baydar edebiyatının Marksist temelleri dikkate alındığında, *Köpekli Çocuklar Gecesi* ile yazarın diğer yapıtları arasındaki düşünsel bütünlük de daha açıkça ortaya koyulmuş olacaktır.

Köpekli Çocuklar Gecesi, belirtileri uzun zaman önce başlayan, bilim insanlarının kaçınılmazlığı konusunda uyardığı ekolojik felaketin tüm dünyayı yok oluşun eşğine getirdiği distopik bir tasarım sunar. Zaman “büyük kuraklıktan, yıkımdan, savaştan, tufandan” (s.14) sonrasındır. Henüz vakit varken önlemler alınmamış, kapitalist sistem ve onun aygıtları ekolojik kriz karşısında gerçek çözümler üretmek yerine krizi yıkıma çevirmişlerdir. Ekolojik yıkım, beklenenden erken başlamış, önce uzun yıllar süren kuraklık ardından hiç durmadan yağın yağmurlar ekosistemin neredeyse tamamen harap olmasına sebep olmuştur. Üstelik kapitalist sistemin sömürgeci eylemlerinin bir sonucu olarak, ekolojik kriz ve yıkımla eş zamanlı süren siyasal ve toplumsal krizler, felaketin boyutunu arttırmıştır. Romanın sonu kesin bir yok oluşla gelmez, umut hâlâ vardır ve roman da adını umudu temsil eden çocuklardan alır.

Kapitalizm, Felaket ve Kaos

“Kapitalizmin öz varlığı sürekli ekonomik büyümeye gerek duyar; daha açık bir söylemle, sermaye birikimine. Böylesine bir sistem, üretimi ve ekonomik gelişimi teşvik noktasında şüphesiz ki etkili olabilir. Ancak bu, son derece sömürücüdür ve sonunda kendi varlığının çevresel koşullarını yok etmeye sürüklenir. Tek gerçek toplumsal ve ekolojik çözüm, sermaye birikimi ya da ekonomik büyüme yerine sürdürülebilir insani kalkınmaya odaklanmış bir toplumdur” (Foster, 2010).

Yaşanan ekolojik felaket, hangi boyutuyla ele alınırsa alınsın, kapitalist sistem ve devletlerle ilgili olarak sunulur. Üstelik bu sistem, beklenenden erken başlayan ekolojik yıkım karşısında kendini korumaya almış, gerçeği saklamış ve bir kaos ortamı yaratmıştır: “Tufanın onlarca yıldır uyarılan, beklenen, korkulan çevre felaketi mi yoksa bir süredir siber savaşı sürdüren süper güçlerin ekolojik silah denemelerinde yaşanan bir tersliğin, bir teknik arızanın sonucu mu olduğu [henüz] bilinm[emekte] yağmurları savaşın bloklardan birinin tetiklediği, sonra

suyu nasıl geri çekeceğini bilemeyen büyücü çırağı misali, hem kendinin hem de dünyanın sonunu hazırladığı söylen[mektedir]. İnanılabilecek hiçbir kaynak, hiçbir güvenilir veri yoktu[r]. Gerçekler sansürülen[mekte], çarpıtıl[makta], halktan gizlen[mekte], bilgi kirliliği paniği daha da arttır[maktadır]” (s.18).

Yaşanan felaket bölgesel değil küreseldir ve yıkım başladığı andan itibaren kendini korumaya alan kapitalist sistemin yürütücüsü konumundaki devletler, diktatörlüklere dönüşmeye başlar. Amaç yine, sermayenin zarar görmemesidir ve bu sebeple, süregeldiği yılların neticesinde ekolojik bir yıkıma sebep olan tahakküm ilişkileri, katlanarak yeniden üretilir. Ekolojik yıkımı yaratan insan merkezilik, esas olarak kapitalizmin uygulamaları ile hem kültürel hem de ekolojik yıkıma evrilmiştir. Sistemin kendini korumaya alması, yönetilebilir bir kaos ortamı yaratması ile devam eder. Bu yönetilebilir kaos ortamı, tahakkümün hem göstergesi hem de sonucudur; tahakkümü uygulayanlar sermayeye dayalı ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduranlardır. Bu noktada, ekodistopik kurgunun kaynağı olarak ekomarksist etkiler metni yönlendirmektedir. Kapitalist sistemin, adına *ilerleme* ya da *uygarlık* dediği şey yalandır, bu sistem için esas olan kendini korumaktır nitekim yönetilebilir kaos ortamının bilinçli olarak yaratılmasının ardından modern hayatın gelişmeleri de uygarlığın gösterenleri de işlevsiz kalır. İnsanlara yeni tüketim alanları sunabilecek koşullar oluşana dek sistem kendini çeşitli tahakküm biçimleriyle korumaya almıştır. Gerçeği gizleme, korku ve paniği yayma, insanlar arası iletişimi, kestirilemeyen sonuçlarını engellemek için kesme gibi uygulamalar bunlardan bazılarıdır. Bu “önlem”ler, kapitalist sistemin uygulayıcılarının, ekolojik yıkımın boyutlarını idrak edememiş olmalarını da göstermeleri bakımından ironiktir. Felaketin boyutu arttıkça, felakete sebep olan uygulamalar katlanarak devam ettirilmiş ve haliyle yıkım, tahmin edilenin ötesinde etkili olmuştur. Süreç boyunca kapitalizmi temsil eden devletlerin aldığı *önlemler*, bu noktada ekolojik krize kapitalist sistem içerisinde bir çözüm bulunamayacağını ispatıdır. Siyasi felaket ile ekolojik felaket birbirini tamamlar. “[K]üresel iletişim ağları çök[er], iletişim aksamaya başla[r], bir süre sonra büyük ölçüde kesil[ir]. Muhteşem iletişim devrimi, bir tıkla dünyanın bütün bilgilerine, bütün köşelerine ulaş[ılan] dijital mucize, diktatörlüklerin engellemelerinden sonra bu defa da sulara yenil[ir]. Ne uluslararası kuruluşlar, ne ülkeler, devletler ne de insanlar birbirlerine yardım edecek halde[dir]. Kimsenin kimseye faydası yoktu[r]” (s.18).

Ekolojik felaket bir anda gerçekleşmez, bir sürece yayılır. Bu süreç siyasi felaketle iç içe ve eş zamanlı ilerler. Kurguyu yaratan eleştirel tutum, siyasi felaketi, ekolojik felaketin önemli öncüllerinden biri olarak yansıtanın yanında her iki felaketi de kapitalist sisteme bağlar. Söz konusu iki felaketin de gerçekleşme süreçlerinin en büyük mağdurları, kapitalist sistemin *artıkları*, sosyal ve ekonomik alt sınıflardır. Bu insanların maruz bırakıldıkları yıkımları gören ve sistemin sorumluluğuna inananlar, gerçeği duyurmaya ve yıkımın önünü almaya çalışırlar ancak sistem karşısında bu küçük çaplı mücadele etkisiz kalır. “[Onların] gördü[kleri] insan acıları[dır], ölümdü[r], yıkımdı[r], vahşetti[r]. Kaçıp daha iyi bir dünyaya sığınmaya çalışırken yollarda telef olan insanlardı[r]. Dört bir yanda doğanın, ülkelerin, halkların tarumar edilmesi[dir]. Kahrolu[r]lar, çırpını[r]lar ama ne savaşı, ne vahşeti ne zulmü engelleyebili[rler]. [Onların] gördü[kleri], hissetti[kleri] çaresizlikt[ir]” (s. 117).

Kapitalist sistemin kendini korumaya alması demek devletlerin de kendisini korumaya alması demektir. Artık uluslararası anlaşmalar geçerliliğini yitirmiş, uluslararası otoriteler ve uygulamalar ortadan kalkmıştır. Ekolojik felaket öncesinin *gelişmiş*, modern sömürgeci ülkelerinin kendi aralarında görece belirsizleşmiş sınırları dâhil olmak üzere tüm sınırlar keskin hatlarla tekrar çizilmeye başlar. “[Ü]lkelere girmek de çıkmak da eskisi gibi kolay değildi[r]. Sınırlar dışarıdan gelecek tehlikelere karşı –ki insanlar da, fikirler de somut tehlike sayılı[r] artık- elektrikli tel örgülerle, yüksek duvarlarla kapatıl[makta], duvarlar yetmediğinde silaha, şiddete başvurmak devletlerin meşru savunma hakkı olarak görül[mektedir]. Ne Birleşmiş Milletler’in ne de bir zamanlar otorite kabul edilen kararları bağlayıcı olan uluslararası kuruluşların etkisi, yetkisi kalmıştı[r]. Aldıkları kararlara kulak asan, uluslararası anlaşma hükümlerini uygulayan yoktu[r]” (s. 166). Bu tablo, küresel bir siyasi krizin de varlığının ispatıdır.

Küresel ekolojik felaket ve onunla koşut ilerleyen küresel siyasi felaket, toplumsal felaketi de kaçınılmaz hale getirir. Sistem, ekolojik felaket karşısında sarsılır ve kendini korumaya çalışırken yeni yıkımlar yaratmaya devam etmektedir. “ ‘Toplumsal felaket, çevre felaketiyle birlikte adım adım, [herkesin] gözleri önünde yayıl[ır]. [İnsanlar], yılanın bakışları karşısında hipnotize olmuş tavşan gibi donup kal[mış], kıpırdayamaz hale gel[miş], kurtuluş umudu[nu] yitir[miştir]’ ” (s. 166) zira ekolojik, siyasi ve toplumsal felaketin sonuçlarına ilk ve en belirgin biçimde maruz kalanlar, kapitalist sistemin halihazırda zaten sömürmekte olduğu, sisteme karşı mücadele yürütmesi imkansız, örgütsüz insanlardır. Toplumsal yıkımın tablosu, yıllardır bu insanlara destek olmak için çabalayan ve bunu da ekolojik felaketi önleme gayesiyle ilintili olarak aslında kapitalist sisteme karşı bir mücadele biçimi olarak yürüten Adam’ın dilinden aktarılır:

“ ‘Benim geldiğim topraklardaki insanlara geleceğin, umudun, barışın değil, barbarlığın, ölümün, zulmün, savaşın anlamını sorun. Bir çocuğun değerinin kaç kurşun olduğunu, kimyasal silahlarla yanmanın acısını, tarlada mayına basıp paramparça havaya uçmayı sorun. Yurdundan sürülmek, bütün sevdiklerini, yakınlarını yitirmek, göç yollarına düşmek, o yollarda yitip gitmek, sınırı geçmeye çalışırken vurulup ölmek nasıl oluyor, bunları sorun. Üstelik onlar ne insani dramın, ne savaşın, ne çevre felaketinin sorumluları. Sistemin efendilerinin, silah taciri süper güçlerin, savaş baronlarının, onların irili ufaklı ortaklarının suçlarının, günahlarının kefareti günahsızlar ödüyor. Umudu yeniden kazanmak istiyorsak, artık basitçe kapitalizm olarak adlandırılmayacak, iyi ve insani ne varsa hepsinin düşmanı bir canavara, bir yaşam terminatörüne dönüşmüş sistemi yıkmak gerekiyor” (s. 167).

Gözler önüne serilen toplumsal felaket, ekolojik ve siyasi felaket birbirini içererek ve etkileyerek ilerleyen bir yumaktır ve bu felaketler yumağının sebebi de kapitalist sistemdir. Mevcut durum, toplumsal, siyasi ve ekolojik anlamda, bir kaosa dönüşmüştür. Kaosun yıkıma dönüşmesi, felaketin küreselleşmesi ile kaçınılmazdır. Bunun “bir geçiş dönemi [olduğu] ama nereye, nasıl bir dünyaya geçi[leceği düşünülürken] sorunun cevabına, hele de çözümüne vakit kalmadan küresel felaket gel[ir].” (s. 172). Bir zamanlar, kendilerini tüm dünyada insan

haklarının koruyucusu, demokrasinin güvencesi sayan yapılar, modern sömürge düzenlerini artık bu yolla sürdürmeyeceklerinden söz konusu görevlerinden vazgeçer. “[M]ültecilerle dolu tekneler, artık denizde durdur[ul]makla kalm[amakta], Birleşik Avrupa Güvenlik Birliklerince batırıl[maktadır]” (s. 175).

Kapitalist sistemin pratiğinde “[ç]ağdaşlaşma [ve] ilerleme, [m]odern sömürgecilik [ve] modern kölelik”e (s. 177) dönüşmüştür. Ekolojik felaketle birlikte, bu çağdaş ve ileri dünyada, baştan beri süregiden “dehşet dengesi yeniden kurul[maktadır] ve bu defa dengeyi bozup nükleer felaketi tetiklemekten çekinmeyecek çılgın, tuhaf adamlar iktidarda[dır]” (s. 193).

“[A]çılan her yeni cephe ekolojik tahribatı biraz daha derinleştir[irken]” (s.193) kapitalist sistemin getirisi olarak kutuplaştıran, bu kutuplaştırmadan beslenen, bu konuda birbirini destekleyen ve bunu artık örtük biçimde uygulamak zorunda kalmayan *uygar* dünyada “Doğu ve Batı blokları birbirlerine sürekli siber saldırılar düzen[emekte], yaşamsal ağırları çökert[mektedir]. İlginç olan her iki tarafın da savaş sanayisinin fazla etkilenmemesi[dir]. Süper güçler varlıklarını ve bölgesel savaşları sürdürürebilmek için [sanki] bu alanda birbirlerini koll[amaktadır]” (s. 209-210).

Kapitalist sistem, kaosu yönetilebilir hale getirmek için tüm olanakları kullanmaktadır. Belirsizlik ve korku iklimi, dünya savaşlarının yanı sıra insanların örgütlenmesini ve harekete geçmesini engellemek için kullanılan gruplarla da desteklenmektedir. “[Ö]yle bir ‘Büyük Birader sizi gözetliyor’ iklimi vardı[r] ki, paranoya mı gerçek mi bil[inemez]. En fenası da, izleyen kim, izleten kim, belli değildi[r]. Vatan Koruyucuları, Başkanın Muhafızları, Hain Terminatörleri, Allah’ın Sopaları, VAK, BAM, HAT, daha bir sürü paramiliter çete türemişti[r]. Asıl korkulan onlardı[r]. Gayriresmi de olsa tüm yetkilere sahipti[r]ler ve hiçbir sorumlulukları yoktu[r]” (s. 219).

Daima sermayenin korunmasını ve arttırılmasını, kârlılığı düşünen ve önceleyen kapitalist sistem, kaosu yönetilebilir ve kontrol edilebilir hâle getirerek ve besleyerek varlığını korumaya alır; hâlihazırdaki kazanç alanlarından birini, savaş sanayiini geliştirerek kendini devam ettirir. “Bütün ülkelerde, tarım üretimi gibi sanayi üretimi de inişe geçmiş, kimi sektörlerde bütünüyle durmuştu[r]. Ama savaş sanayisi, gerilemek, durmak ne kelime, cirosunu ve karını inanılmaz oranda yükseltmeyi sürdür[mektedir]. Aç, susuz, perişan milyonlarca işsiz; ülkesini, toprağını korumak için değil, bir dava, bir inanç uğruna değil; bir kap çorba, bir somun ekmek, bir şişe su, kimileri de intiharın bir yolu olduğu için, kurtuluşu şu veya bu orduya asker yazılmakta, savaşlara, çatışmalara, terör örgütlerine katılmakta bulm[aktadır]” (s. 255).

Siyasi, toplumsal ve ekolojik felaketin sarstığı dünyada “kuraklık ve savaş seferberliği yüzünden normal hayat neredeyse durmuş; yalan ve yanılısma, sadece iktidarlarını gerçek ötesi üzerine kuran rejimlerin silahı değil kitlelerin ruh haline dönüşmüştü[r]. Susuzluk, gıda kıtlığı, enerji maddeleri yokluğu yanında, tıbbi malzeme, ilaç, sağlık hizmetleri de ulaşılamaz durumda[dır]. Halkının büyük bir bölümünün eğitilmiş, bilinçli olduğu varsayılan, demokratik diye bilinen ülkelerde bile felaketin faturası çevrecilere, iklimcilere, barışçılara,

sistem karşıtlarına çıkarıl[maktadır]. Çevre ve iklim hareketlerinin beşiği olan çevreye en duyarlı ülkelerde bile hapishaneler binlerce çevreciyle dolu[dur]. Afet ve savaş hali ilan eden Batı ülkelerinde son kalan demokratik rejimler de çökmüş, nefes alacak yer kalmamıştı[r]” (s. 252). Sistemin ve uygulayıcılarının, özel kötücüllüğü artık örtük değil açık biçimde uygulanmaktadır. Toplumsal, siyasi ve ekolojik anlamda kriz, felakete dönüp küreselleştiğinde, artık gelişmiş, uygar ve demokratik ülkelerin vatandaşları da felaketin mağdurları arasındadır. Bu açıdan bakıldığında, demokrasi, insan hakları, gelişme, ilerleme gibi kavramlar, kapitalist sistem içinde hiçbir zaman onlara yüklenen iyicil anlamlar ve gerçekte var olmamış yanılsamalardan ibarettir. Küreselleşme ise ironik biçimde, sistemin onu kavram olarak var ederken yüklediği, uygar ve gelişmiş dünyanın avantajlarının tüm insanlık için her yerde inşa edilmesi ve paylaşılması gibi olumlu anlamlardan sıyrılarak tam da yıkımı yaratan sömürgeci ve tahakkümcü tutumunu ispat eder şekilde, sonunda ancak bir felaketle gerçekleşebilmiştir.

“Yerel çatışmalar, bölgesel savaşlar sürüp giderken, beterin beteri var denerek kaygıyla beklenen dünya savaşı, küresel kuraklık döneminin ortalarında su ve ticaret savaşı olarak patlak ver[ir]” (s. 255). Zira ekolojik felaket karşısında kapitalist sistemin, insanları bir *davaya* inandırarak savaştırma ve kendini besleme ihtimali söz konusu değildir. Oysa yaşamsal ihtiyaçlar artık çok kısıtlı kaynaklarla temin edilebilmektedir. Bu noktada “[s]üper güçler, bu defa enerji ve yeraltı zenginlikleri yerine esas olarak suyu ve dünya ticaretini kontrol etmenin peşinde[dirler]” (s. 255). Bunun sonucu olarak, “nükleer savaştan korkulurken siber savaş şiddetlenmiş, hassas bölgelerde yıllardır sürmekte olan konvansiyonel silah ve yöntemlerle çatışmalar vekâlet savaşı sınırlarını aşp bloklar arası savaşa dönüşmüştü[r]” (s. 256). Artık tüm dünya kaos içindedir; siyasi, toplumsal ve ekolojik felaket tüm yaşamı tehdit etmektedir.

Tüm dünya, adil ve eşit bir yaşamda değil ancak yok oluşta birleşebilmiştir. Ekolojik felaketten önce, insanın merkezde olduğu ve gelişmiş-gelişmemiş şeklinde kutuplaştırılan dünyada insanın kaderini coğrafya belirler ve kapitalizmle mücadele edenler “coğrafyanın kader olmayacağı bir dünyanın özlemine çeker[ken], şimdi bütün bölgeler, bütün halklar kötü kaderde eşitlen[mektedir]” (s. 189) Metinde bu durum, Kadın’ın dilinden “doğanın gazabının eşitliği” (s. 189) olarak ifade edilir ancak bu bakış, ekoeleştirel perspektiften eleştiriye açıktır zira antroposentrik bir tutumla intikam alan bir varlık olarak tasavvur edilen doğa, gazabı ile tüm yaşamı –aslında ilgili kısımda yalnız insanı- cezalandırdığında, kapitalizmin eleştirisinde erk, şiddet, tahakküm bağlamında söylenenlerden arınmış değil aksine onlarla denkleşmiş olur.

Siyasi Felaket: Reddedilen Gerçek, Kendini Koruyan Sistem, Diktatörlükler ve Savaşlar

Ekolojik yıkımın bir önceki aşamasında, kapitalist sistemin kendini korumaya almasının sonuçlarından biri olarak diktatörlükler ortaya çıkar ve yayılır. Diktatörlükler, yıkımı yaklaştırmalarının ve önüne geçilemez hale getirmelerinin yanında ekolojik bilince sahip ya çoğulcu kayıtsızlığa kapılmamış insanlarla da mücadele ederler ve onların eyleme geçmelerini kendileri için bir tehdit olarak görürler. İnsan merkezcilik, mikro ölçekte bu sınıfın tutumunda da

görülür ve buna göre insan merkeziliği inşa eden ve sürdüren de kapitalist sistemdir. Romanda Kadın, insan olmanın gereğini yerine getiremediklerine hayıflanırken, bir kavram olarak insanın ekolojik yıkımdan sorumlu ve kötücül anılmadığı ortadadır; bu noktada vurgu yine kapitalist sistemdir ve ekolojik yıkımın sebebi insan değil kapitalist sistemdir. Kapitalist sistemle beraber insan da yenilmiştir. Ekolojik bilinçle eyleme geçen insanları yenen, kapitalist sistemin beslediği diktatörlüklerdir. Bu insanlar, çoğulcu kayıtsızlığa kapılmayıp eyleme geçtiklerinde “adaletsiz, acımasız, kötücül gerçeği tersyüz e[tmeye], de[ği]ştir[meye] gü[ç]leri yetmemiştir]. Üstelik gerçek ötesi, hakikat katili diktatörlüklere yenil[miş], yarattıkları yalan dünyanın, sanal gerçekliğin esiri ol[muşlardır]” (s. 23). Bu noktada, kapitalist sistemle mücadelede yenildiklerini düşünen Kadın’a göre, kendilerinin “başaramadığı[nı] doğanın gücü başarmış görün[mektedir]. Doğa, iyi kötü ne varsa önüne katıp binlerce yıllık birikimi suların altına gömerek intikamını al[maktadır]” (s. 23). Bu düşüncede, doğaya özsel bir güç atfedilir ancak doğanın intikamını alan bir güç olarak kurgulanması ekolojik perspektiften eleştirilebilir. Bu hem insan merkezci bir bakıştır hem de yaşanan yıkım karşısında edilgen olan ya da yıkımın kurbanlarından biri olan doğa, bu yıkımı hazırlayan kötücüllüğe karşılık verir gibidir. Bu koşullarda, doğa da tahakküm ilişkilerine dâhil olmaktadır. Doğanın daha önce sebep olduğu yıkımlar, evrenin işleyişi ile açıklanabilir. Diğer yandan kutsal kitaplarda anlatılan yıkımlarda da, doğa bizatihi bir güç olarak değil, Tanrı’nın insanları cezalandırmasının aracı olarak yansır. Oysa bu seferki yıkım, kapitalist sistemin sebep olduğu ve daha genel bir ifadeyle antroposentrik etkenlerle gerekçelendirilebilecek, tüm yaşamı tehdit eden bir ekolojik felakettir. Bu sebeple, daha önce yaşanan felaketlere dayanan çıkarımlar, bütün yaşamın tehdit altında olduğu bu felaket için geçerli değildir, doğal felaket, Tanrı’nın insanları cezalandırmasının aracı olduğunda, iyiler mükâfatlandırılır ve kötüler cezalandırılır. “Bütün tufan efsanelerinde kötüler mahvolur, iyiler, inançlılar, vicdanlılar kurtulur” (s. 24) ancak “bu defa kim[in] kurtulaca[ğı]” (s. 24) belli değildir, “insan olmanın gereğini yerine getirmeye çalış[anlar], hakikat katillerinin dev yalan üretimi çarklarıyla, değirmenlere saldıran Don Kişot inancıyla savaş[anlar] da [y]enil[miştir]” (s. 24), tüm yaşam yok oluş tehlikesi ile karşı karşıyadır. İnsanmerkezcilik ve kapitalist sistemin yarattığı yıkım, tüm kötücüllüğü ile öncekilerin hepsinden büyük ve tehlikelidir. Yaşanan yıkımın sorumlusu insan merkeziliği yükselten, tüketimi doğallaştıran, doğayı yalnız hammadde rezervi olarak gören ve kriz baş gösterdiğinde kendini korumaktan başka bir davranış sergilemeyen kapitalist sistem ve onun var ettiği tahakküm ilişkileri ise doğayı bunun dışında tutmak ekolojik perspektife daha uygundur.

Ekolojik yıkım yaklaşır ve felaketler küreselleşirken siyasi felaket, sistemin kendini korumaya almasının sonucu olarak ortaya çıkar ve kutupları, sınırları belirginleştirir; “diktatörlerin duvarlarını, savaş bölgelerinin sınırlarını, iletişim engellerini aşmak neredeyse imkânsızdı[r]” (s. 33). Bu siyasi kaosta, “sakıncalı sayılmak için [artık] siyasi kimlik gerekmez], çevrecilik sisteme yönelik en büyük tehdit kabul edil[ir]” (s. 44). Oysa “iki felaketin kaynağı aynı[dır]. İkisi birbirini çağır[mış], daha doğrusu birbirini hazırla[mıştır]” (s. 44). Ancak felaketlerin sebep olduğu kaosta, suçlu ilan edilenler vaktiyle bu felaketleri öngörerek kapitalist sistemle mücadele edenlerdir. Kendini korumaya alan siyasi sistem, varlığını tehdit edecek her mücadeleyi özsel değerlerinden

bağımsız tehlikeler olarak değerlendirilir. Bu yeni bir gerçeğin inşasıdır ve bu yeni gerçekte iyi ile kötünün anlamları ya değişmiş ya da birbirine karışmıştır. “Barış demek suç, savaş demek erdemdi[r], çevre için mücadele etmek suç, çevreyi mahvetmek vatanseverlikti(r). Bunu gör(en), sez(en), kendi ara(sın)da konuş(an) hatta yazıp çiz(en) [insanlar vardır] ama sisteme karşı güçlü bir duruş gösterem[emiş], kitlesel mücadele verem[emişlerdir]. Sistemin efendilerinin ne sınıf mücadelesinden ne emekçilerden ne kamuoyundan korkuları kalmıştı[r]. Hepsini sindirmiş, teslim almış, peşlerine takmışlardı[r]. [Ayrıca s]iyasi kimliği olmayanlardan, barışçılardan, çevrecilerden [de] rahatsız[lardır]. Çünkü savaş çarkına taş koymanın, çevrenin tahribatına karşı çıkmanın, gerçeği yaymanın sistemi sarsacağına farkında[lardır]” (s. 45). Bu bakışta, kötülüğü, tüm öncülleri ve sonuçları ile eyleyen ve toplumsal, siyasal, ekolojik yıkımın sorumlusu olan kapitalist sistemdir. Kapitalist sistemle mücadele biçimleri artık yalnız onun siyasal anlamda sebep olduğu felakete ilgili olmadığından, siyasal sakıncalılığın yerini de çevreci sakıncalılık alır. İronik bir söylemle “bardağın dolu tarafından bak[ılırsa] çevre felaketi siyasal felaketi yenmiş görün[mektedir]” (s. 43). Sistem, devamlılığını sağlamak için, ötekiler ve düşmanlar üretmeye ve bunlarla savaşmaya devam etmekte bunu yaparken de aslında süregetirdiği yıkımı geri dönülemez kılmaktadır. [O] rada burada kanlı olaylar, kitleleri saran tedirginlik, lümpen yığınların tehlikeli saldırganlığı, umarsız, pusulasız insanların için için köpüren hedefsiz öfkesinin ‘öteki’ne nefrete dönüşmesi, savaş hazırlıklarına, tırmanan şiddete eşlik eden saldırgan ruh halı... İktidarın yarattığı hayali düşmanlarla hayali savaşlara çıkan yığınların şiddeti. Pervasız bir nefret söylemi. Hiçbir değer tanımayan [bir] çürüm[e]” (s. 67) yaşanmaktadır.

Roman bu noktada, Marksist eleştirel bir tutumla kapitalizm eleştirisine odaklanır. Kapitalizmle vakitlice mücadele etmemiş olmak kapitalist yayılmacılığa ve tahakküme, bu da ekolojik yıkımın kaçınılmaz hale gelmesine sebep olmuştur. “Yarım yüzyıl önce, Soğuk Savaş bitip barış dönemine girildiği, çift kutuplu dünyanın, parçaların birbirini tamamladığı çoklu birliğe doğru evrilebileceği, teknolojik devrimin mesafeleri kısaltıp insanları yaklaştıracığı umudu [b]elir[miştir]. ‘Yaşasın bireysel özgürlükler, yaşasın serbest rekabet! Kapitalizmin zaferi, tarihin sonu!’ çılgınlıkları yüksel[miştir]. Doğu’da, Ortadoğu’da, Afrika’da, dünyanın geri kalmış, yoksul bölgelerinde normal sayılan çatışmalar, darbeler, otokratlar, diktatörler, uygar dünyada artık yer bulama[yacaktır]. Onlara da özgürlük, demokrasi götürülecekti[r]. 20. yüzyıl diktatörlükleri yıkılmış, halklar özgürlüğün tadını almış, değerini anlamıştı[r]. Orada burada çatışmalar sürse de, küreselleşmenin dünya nüfusunun üçte birini daha derin, daha büyük yoksulluğa ve yoksunluğa ittiği uyarıları gelse de iyimserlik hâkimd[ir]” (s. 66) Oysa bu iyimserlik gerçeğe değil bir yanılsamaya dayanmaktadır. Üretilen iyimserlik aslında kapitalist sistemin yıkıcılığını gizleme yoludur. Örneğin, demokrasiyi yayma arzusu aslında modern sömürgeciliği uygulamak için sistemin geliştirdiği bir aldatmacadır. Serbest rekabet, kâr ve sermaye odaklı sistemin toplumsal, siyasal ve ekolojik yıkımı beraberinde getirecek sürekli büyüme amacının göstergesidir. Teknoloji, yaşamın devamlılığına, adil ve eşit bir yaşama hizmet etmek yerine sistemin aygıtı olarak kullanılacaktır. Bireysel özgürlükler, kapitalist sistemin, insanı birey değil tüketici olarak tasavvur edişinin ve sistem için tehlike arz edecek örgütlenmeyi engelleme arzusunun yarattığı bir yanılsamadır. “Sonra beklenmedik bir şey

ol[ur]. Birden değil, ağır ağır, sinsice: Demokratik sayılan birkaç ülkede birbirine çok benzeyen, halkın nabzına göre şerbet veren, siyasetlerini ve iktidarlarını pervasız yalanlar üzerine kuran, bir ellerinde havuç öteki ellerinde sopa tutan şarlatan demagoglar, kitlelerin alkışları arasında peş peşe iktidara gel[irler]. Bunlar; pervasız söylemleri, yasaları, anayasayı, kuralları hiçe saymaları, insan haklarını tanımadıklarını açıkça ilan etmeleri, uluslararası ilişkilerde dünyayı ateşe verecek bir savaşa yol açabilecek başlarına buyruk, umursamaz, ilkesiz tutumlarıyla alışılmadık, şaşırtıcı ve ürkütücü[dürler]. Değişen dünyada yerlerinin olmadığı, iktidarlarının kısa süreceği düşünülür[ama ö]yle olma[z]. Diktatör sözcüğünü yasaklayan diktatörlükler peş peşe kurulmaya başla[r]. (s. 66-67)

Sözde özgürlükler üzerine kurulmuş ancak özünde kapitalizmin sürekli büyüme ilkesine hizmet edebilmesinin aracı haline gelmiş *gelişmiş* ülkelerin demokratik rejimleri de, sistemin ekolojik yıkım karşısında dahi kendini korumayı öne alan tepkileri sonucunda sarsılmaya ve otokratik rejimlere dönüşmeye başlar. “Çevre felaketi, savaş tehdidi, global ekonomik kriz ne zamandır konuşulan, tartışılan musibetlerdi[r]. Ama ‘özgür dünya’ ülkelerinde birbiri ardına mantar gibi biten otokratik rejimler hele de diktatörlükler beklenm[emektedir]. Kanlı darbelerle iktidara gelen astığı astık kestiği kesti diktatörlere, hukuk tanımaz otokratlara, din adına hükmeden despotlara Asya’nın, Afrika’nın, Ortadoğu’nun ‘geri’ ya da siyaseten doğruluk adına ‘gelişmemiş’ denilen ülkelerinde rastlanması doğal sayıl[maktayken] demokrasinin beşiği, kalesi diye bilinen ülkeler[in] nasıl bu hale gel[diklerine]” şaşılmaktadır (s. 170). Oysa sistem bu sözde özgürlükleri zaten bir gerçek değil yanılsama üzerine kurmuş ve tüm dünyaya yaydığı tahakküm ilişkilerini bu yolla işletmiştir. Ekolojik felaketin yaklaşmasıyla kendini gizleme ihtiyacı duymaktan vazgeçen bu tavır, küresel siyasi felaketi doğurmuş ve tüm dünya ekolojik felaketten önce siyasi felaketin getirdiği kötülükte eşitlenmiştir.

Diktatörlükler, kapitalist sistemin kendini sürdürmesinin meşruiyetini sağlayan siyasi hamlelerinin sonuçlarıdır. Gitgide yayılan diktatörlükler, siyasi felaketi bir başına yaratan kaynaklar değildir; onların etkisi daha çok sistem karşıtı örgütlenmeleri engellemektir. Bu bakımdan siyaset, kapitalizmin meşruiyetini sağlamakta ve devleti onun aygıtları arasına sokmaktadır. Kapitalist sistem, özgürlükler savıyla destekleyerek ortaya attığı küreselleşme idealinden itibaren, kendi çıkarlarını korumak ve yükseltmek için gerçeği değiştirmekte, dönüştürmekte onun yerine bir yanılsamalar ve yanlışlar dünyası inşa etmektedir. Bu konuda, kapitalist sistem yalnız siyasetle değil düşünsel gelişmelerle de ya işbirliği halindedir ya da aydınlar, düşünürler tüm entelektüel birikimlerine rağmen gerçeği görememiştir. “ [G] erçek yok, her şey görecelidir. Siz nasıl hissediyorsanız öyledir...’ Çeyrek yüzyıldır Batı’nın entelektüel ortamlarında baş tacı edilen bu post modern görüşler, yaşananların etkisiyle gerçeklere yenilirken, dünya çapındaki gerçek ötesi saldırı, gerçeğe ulaşma olanaklarını yok e[tmekte], kitleleri aphyon[amakta], çaresiz kurbanlara dönüştür[mektedir]” (s.144). Bu noktada özellikle postmodernizme yönelik eleştiriler, doğrudan Marksist düşünceyi yansıtmaktadır. Ancak bu konuda Adam aracılığıyla yapılan vurgu önemlidir. Buna göre “İster burjuva iktidarı, ister proletarya, ister emekçi halk iktidarı olsun her türlü sınıf iktidarı diktatörlükle sonuçlanır. Bütün diktatörlükler savaşıdır ve hepsi doğayı tahripde birbirleriyle yarışır” (s.

196). Buradan hareketle, Marksist düşünce ya da sosyalist bir dünya düzeni ihtimalinin önce kapitalist sisteme atfedilen iktidar kavramı ile hesaplaşması ve kapitalizmin hâkim olduğu bir dünyada ona uyum sağlayıp onunla uzlaşarak ayakta kalması değil, onun değiştirilemez biçimde var ettiği iktidar biçimini ve tahakküm ilişkilerini ortadan kaldırması beklenmektedir. Küresel kurtuluş için gereken budur.

Gerçeğin ortaya çıkmasına karşı sistemin aldığı başka önlemler de vardır. Bu noktada kapitalizmin şekillendirdiği üst-ekonomik sınıf ve onun temsilcileri, Marksist açıdan açık biçimde eleştirilir. Bu sınıf, ekonomik ve siyasal anlamda ortak çıkarlara dayanan bir ilişkiye dayanmakta ve küresel kapitalizmi uygulamaktadır. Bu sistemde insanlar arasındaki fark sınıfsaldır ve kapitalist sistemin aldığı önlemler ekolojik yıkımı önlemeye değil kendisini korumaya yöneliktir. “[B]aşkanlık sarayının, iktidar mensuplarının, yöneticilerin, zenginlerin villalarının yemyeşil bahçeleri, fısıkyeli havuzları kuraklığı yalanlarcasına göze bat[maktadır]. Bir süre sonra, çevrelerindeki duvarlar sıradan bir faninin dışarıdan göremeyeceği kadar yükselti[lir]. Böylece sorun çözülmüş ol[ur]” (s. 137). Bununla da kalınmaz ve gerçek, sürekli ötesine geçilerek yeniden ve yeni yanılısamalar olarak üretilir. “[G]erçek ötesi mekanizması devreye sokul[ur]. [K]uraklıkla mücadele için ülkelerin ne muazzam önlemler aldıklarını anlatan programlar, yemyeşil tarlalar, gürül gürül akan sular, tarım projelerinin başarıları [anlatılmaya başlanır]. Tümü hayal ürünü[dür], sanaldı[r], yalandı[r]” (s. 138). Bu noktada kapitalist sistem tüm vaatleri ve eylemleri ile bir yalan düzenidir; ekolojik krize sebep olmakla kalmamış, gösterdiği reflekslerle onu her boyutta bir felakete çevirmiştir. Kapitalist sistemin yarattığı ve kendini koruma tepkisinin ürünü olan diktatörlüklerde, “tek elden yönetilen medya ülkenin mili kaynaklarının zenginliğini, su zengini ülke olunduğunu, bölge ülkelerinin topraklarımıza bu nedenle göz diktiklerini sürekli tekrar[amakta], Başkan her gün yaptığı halka seslenişlerde, iç ve dış düşmanların propagandasına kapılmaması için uyar[makta], çevre felaketi senaryolarını yayanların emperyalistlerin ajanı olduğunu, su kaynaklarını sabote ettiklerini, dış güçlerin ülkeye komplo kurduğunu, hainlerin cezalarını çekeceklerini bildir[mektedir]” (s. 191). Bu durumda halkın ekolojik felaket karşısında yanlış yönlendirildiği, kandırıldığı ve milliyetçiliğin yeni bir inşa biçimi ile insanları, sistemi savunmaya yönlendirmeye çalışıldığı görülmekte, sistem sebep olduğu yıkımı tüm bağlantıları ile ortaya koyan ekolojik bilinç sahibi muhalifleri tehdit etmekte, cezalandırmaktadır.

Kadın, “kuraklık günbegün yayılırken devletin başındakilerin, siyasetçilerin, halkın çoğunluğunun felaketin boyutlarını kavramamalarına şaşı[rılmaktadır]. Özel afet komisyonları, hatta Afet Bakanlığı kurulmuş, Yerel Yönetim İklim Dairesi oluşturulmuştu[r]. Orada çalışıyordu[r] ama ne yetki ve sorumlulukları ne de iş tanımı vardı[r]. En yukarıdan gelen talimat: Halkı paniğe sevk edecek açıklamalar yapılmaması, yurtdışından gelen haberlere itibar edilmemesi, olumsuz verilerin açıklanmaması[dır]” (s. 190-191). Sistem, görünürde sorumluluk üstlenmekte ve ekolojik yıkım tehlikesine karşı önlemler almaktadır ancak ne üstlendiği sorumluluk felaketin sebebi olmakla ilgilidir ne de önlemler yıkımı önlemeye ilişkindir. Amaç sistemin kendini korumasıdır ve bu sebeple gerçek, sistemin çıkarlarınınca düzenlenerek yeniden üretilmekte, halk yanıltılmaktadır. Bu bağlamda, romanda tarif edilen yeni tip siyasetçilerin bir

örneği olarak, “bütün uluslararası çevre koruma sözleşmelerinden, nükleer silahların sınırlanması anlaşmalarından, ekolojik taahhütlerden çekilmiş ABD başkanı, ‘Küresel ısınma diye başımın etini yiyordunuz, her yanı buz kesti” diyerek haklılığını savun[makta], bilim insanlarının hiçbir şeyden anlamadıklarını, halkı korkuya sürüklemek, anarşi çıkarmak için çalıştıklarını tekrarlayıp dur[maktadır]” (s. 192). Gerçeğin bilinçli biçimde eğilip bükülmesinin ötesinde, onun yerine inşa edilen yalanla devletleri ve uluslararası ilişkileri yöneten liderlerin gerçeği eğip bükecek kadar dahi algılayamamaları, kapitalizmin yarattığı yozlaşmanın tecessüm etmiş ve seçilmiş örneklerini sunar.

Kapitalizmin yarattığı sınıfsal ilişkiler, dünyada yaşamın sona ermesi ihtimali söz konusu olduğunda da devreye girer. Kapitalist sistemin yarattığı yıkım karşısında dünya yaşanamaz bir yer haline geldiğinde bir başka yaşamı mümkün kılma şansı söz konusu olabilecektir bu şansa sahip olanlar yine bu sınıfın yarattığı üst sınıf olacaktır. “Binlerce yıl sonrasında yaşanacağı düşünülen ekolojik felaketin belirtileri [arttığında], birbirleriyle savaşan, silah sanayisi ve nüfuz bölgesi kavgasında ne çevreyi ne yaşamı ne insanı umursayan, uluslararası iklim anlaşmalarını imzalamaktan çekinen süper güçlerin bile etekleri tutuşmuş, bu dünyadan umudu kesmişçesine çevre koruma fonlarını iyice kısıp uzayda koloniler kurma projelerine muazzam fonlar aktarmaya başlamışlardı[r]. Bulabildikleri çözüm yerküreyi korumak değil terk etmekte[r]. Kim kurtulacak sorusunun cevabı onlar için, ‘Bizler, bizim çocuklarımız, torunlarımız, bizim soyumuz’du[r]. Tam o günlerde, dünyadaki en zengin 26 ailenin servetinin dünya nüfusunun yarısının, yani üç buçuk milyardan fazla insanın servetine eşit olduğu açıklanmıştı[r]. Zamanı geldiğinde uzaydaki kolonilere gidebilecek olanlar onlardı[r]” (s. 171). Romanda kurguyu biçimlendiren kapitalizm eleştirisini, bu noktada açık biçimde Marksist düşünce yönlendirmektedir. Söz konusu durum kapitalist sistemin kâr ve kazanç odaklılığını, tahakküm ilişkilerine dayandığını, ekonomik ve sosyal sınıflar yaratıp bunlar arasındaki hiyerarşiden istifade ettiğini, gelir dağılımında ve dolaylı olarak yaşamsal haklar dâhil olmak üzere pek çok alanda adaletsizliğe sebep olduğunu örneklemektedir. Kadın bu duruma: “[K] im kalacak, sorusunun cevabı savaş uçakları, bombalar, silahlar, savaş baronları mı? Tufandan felaketin sorumluları mı kurtulacak, insanlık onların soyundan mı sürecek? Bazen düşünüyorum da, gerçekten lanetli mi bu gezegen?” (s. 229) diye itiraz eder.

Böylesi bir ortamda, “Köpekli Çocuklar”ın ve ekolojik bilinçle harekete geçenlerin eylemleri “şimdilik sadece ekolojik felaketin boyutları, küresel iklim değişiklikleri konusunda gerçekleri en geniş kitlelere yaymakla sınırlı[dır]. Birkaç ülke hariç, bütün devletler bu konuların açıklanmasını bazen açıkça, bazen örtük şekilde, bütün medyayı kontrolleri altına alarak engell[emektedir]” (s. 203). Bu sebeple söz konusu kişiler, kendini korumaya çalışan sistemin karşısında, küresel felaket anı gelmeden insanların kendilerini nelerin beklediğini bilmeleri ve mümkün olduğunca tedbirli olmaları için güçleri elverdiğince mücadele etmeyi denerler.

Roman boyunca çocuklar, umutla ve yaşamla özdeşleştirilir. Zamanla ekolojik krize dikkat çeken ve eyleme geçen çocuklar ortaya çıkar. Çocukların eylemleri giderek yayılır, kitleselleşir ve yetişkinlerin de desteğini almaya başlar. Bu noktada, “sistem [onları] tehdit olarak görmeye

başla[r], hele de kitleselleştiklerini fark edince, çocuk bile olsa yok etmekten çekinm[ez]” (s. 208). Gerçeğin bir yansıması olarak romana giren iklim aktivisti çocuklar romanın distopik kurgusu içerisinde sistem tarafından yok edilmesi gereken düşmanlara dönüşür ki çocuklara yönelik bu yok edici tutum kapitalizmin en kötü ve karanlık yanlarından birini temsil eder.

Önceleri, sanal eylemleri ve bireysel söylemleri zararsız bulunan ve önemsenmeyen çocuklar giderek örgütlenir. Bu noktada sistem, kendini korumak zorunda olduğunu hisseder ve meşruiyetini sarsmamak için geliştirdiği, desteklediği ikincil yollarla şiddete başvurur. Çocukların “internetteki büyük buluşmadan birkaç ay sonra, dünyanın belli başlı merkezlerinde aynı gün, saat farkları yüzünden biraz aksasa da mümkün olduğunca aynı saatte planladıkları büyük yürüyüş, dört yerde bombalı saldırıya uğra[r], ABD’de, Polonya’da, Yeni Delhi’de, İstanbul’da, 12-14 yaş arası on bir çocuk hayatını kaybet[er]” (s. 208).

Dünya artık topyekûn bir siyasi felakete; çatışmayla, ölümlerle, yok edişle, şiddetle karşı karşıyadır ve bunun temel sebebi kapitalist sistemin kendi çıkarlarını korumaya çalışmasıdır. “Silah taciri süper güçler durmaksızın silah, tank, top, savaş araç gereci, en uzak menzilli, en güçlü füzeler, en gelişkin insansız hava araçları, en son teknoloji ürünü cehennem silahları üretirken, alıcı ülkeler iklim felaketinin tükettiği son kaynaklarını, son rezervlerini silah alımına harcamakta, [k]juraklıkla baş etmeye, hayatta kalmaya çalışan insanlar başlarına bir bomba düşmedikçe ya da mülteci akınları sınırları zorlayıp kendi şehirlerini istila etmedikçe savaşı doğrudan algılayam[amakta], korkunç duruma tepki yerine rıza gösteren kitleler kurtuluşu ve güveni savaşla birlikte büsbütün güçlenen otokratlarda, tiranlarda, diktatörlerde aramaktadır” (s. 256). Bu demektir ki ekolojik yıkım kaçınılmaz olsa, dünyadaki yaşam tamamen yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalsa dahi kapitalist sistem çözüm aramayacak ve istemeyecek daima kendini ve çıkarlarını korumayı önemseyecek bunun için de her yola başvurabilecektir. Sonuç olarak ekolojik felakete kapitalist sistem içinde bir çözüm üretmek mümkün değildir.

Ekolojik Yıkıma Doğru

Romanın başından itibaren, tüm belirtileriyle gerçek ortadadır. “Ekosistem çök[mektedir]” (s. 25). Ancak bu gerçek, onu var eden ve şimdi sonuçlarına çözüm üretme sorumluluğu taşıyan sistem ve devletler tarafından bir yanılzamaya dönüştürülmeye çalışılır. Oysa yıllardır, devletler ve sistem kendi devamlılığı ve güvenini tahsis etmek için doğayı çeşitli biçimlerde tahrip etmektedir. Romanda, Kadın ve yanındakilere kılavuzluk eden bir köylü, nişan olarak kullandığı derenin kurduğunu görür; “hayat usul usul yok ol[makta], suyu çekil[mekte], kuru[maktadır]” (s. 28). Köylü adamın dilinden “‘Burada kim tarla açar ki! Bölgede çok yer yakıldı, teröristler barınmasın diye devlet yaktı ağaçlıkları’” (s. 27) şeklinde belirtilen sorumlular, kapitalist sistemin tahakküm ilişkilerini kendi işlerliklerine uyarlayan siyasi iktidarlar ve devletlerdir; bu yapılar kendi devamlılıkları ve güvenleri için doğayı yok etmekte beis görmemektedir.

İşte bu ve buna benzer uygulamaların sebep olduğu tahribatın neticesinde hâlihazırda “birkaç aydır her yer, belki de bütün dünya Kuzey kışları gibi alacakaranlıkta”dır (s. 31).

Artık tüm yaşam tehdit altındadır ve bu tehdit söz konusuysen “çatışma, ateş hattı, savaş... Büyük felaket karşısında önemsiz, anlamsız[dır]” (s. 43). Yine de süregelen şiddet durmamakta, “insanların perakende ölümünden uygarlığın toptan ölümüne” (s. 43) doğru gidilmektedir.

Oysa ekolojik yıkım tehlikesi bir anda ortaya çıkmaz. “Son kırk elli yıldır, sıra dışı doğa olaylarının giderek daha sık yaşandığı bir gerçek[ir]. Bunların yaklaşan ekolojik felaketin öncülleri değil, -henüz değil- doğanın uyarıları olduğu düşünül[mektedir]. İnsanlık yeterli refleksi gösterebilse, büyük devletler durumun ne kadar vahim olduğunu kavrayıp kapitalist çarkları yavaşlatabilseler, hızla temiz enerji kaynaklarına geçilebilse, küresel iklim anlaşmalarının uygulanması bütün devletler için yaptırımlara bağlansa, öncelik ekolojik yıkımı engellemeye verilse, felaketin binyıllar sonrasına ötelenebileceğini sanı[lmaktadır]” (s. 51). Oysa kapitalist sistemin çarkları yavaşlatması çözüm değildir zira kapitalist sistem özü gereği küresel bir ekolojik yıkım söz konusu olduğunda dahi kendini korumayı ve sürdürmeyi deneyecek, bu amaçla hareket ederken yıkımı kaçınılmaz hale getirecektir. Bu sebeple çözüm sistemin kökten değişmesi ya da değiştirilmesidir. Çünkü “bu defa farklı[dır]. Farklı olduğunu en aldırılmaz, en vurdumduymaz iktidarlar, ekolojik felaket uyarılarını dış düşmanların ülkede kriz yaratmak için uydurdukları hain yalanlar sayan rejimler, aslında her şeyi bilen ama açıklamayan dev silah ve tarım şirketleri bile kabullen[mek]” (s. 136) zorunda kalacaktır. Bu kabulleniş, kapitalist sistem sürmekte olduğu için yine bu sistem içinde çözüm arayışlarına sebep olacak ancak bulunan çözümler gerçekçi olamayacaktır. Metnin uyarı işlevi göz önünde tutulduğunda, ekolojik felaket karşısındaki liberal tutumların, çözümü sistemi değiştirmekte değil soruna sistem dâhilinde çözüm arayanların da gerçekçi öneriler üretmediğinin savlandığı, bunun yerine ekolojik krize Marksist perspektiften yaklaşmanın gerekliliğinin ortaya koyulduğu ileri sürülebilir.

“Zaman zaman yaşanan alışılmış iklim değişikliklerine benzemeyen doğa olaylarının art arda geldiği; sürekli kuraklığın bölgesel değil küresel olacağı hem Dünya Ekolojik İzleme Birliği hem de çeşitli devletler tarafından resmen açıklandığı; yıllardır orada burada sürüp giden yerel savaşların dünya savaşına evrilmesi kaygısı] güçlendiği[nde]” (s. 165) gerçek önlemler alınmaz zira alınabilecek önlemlerin gerçekçi olması demek kapitalist sistemin ekolojik felaketin sebebi olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Bu noktada kapitalist sistemin ekolojik felakete sebep olduğunu bildiği ancak bunun sorumluluğunu kendini devam ettirmek adına almadığı görülür ki sistemin en kötücül yanlarından biri de budur.

Kapitalist sistemin şekillendirdiği dünya, tahakküm ilişkileri ile yönetilmektedir. İlk olarak “[A]frika’da, Uzak Asya’da, altyapıları zayıf yoksul ülkelerde önce hayvanlar, sonra da insanlar açlıktan, susuzluktan ölmeye başla[rılar]” (s. 143). Ekolojik felaketin ilk kurbanları, kapitalizmin yarattığı tahakküm ilişkilerinin oluşturduğu, siyasal, sosyal ve ekonomik kıstaslarla belirlenen sıralamanın en alt basamaklarındaki geri kalmış, yoksul ülkelerin insanları olmaktadır. Ekolojik felaket, önlem alınmadıkça ve kapitalist sistem varlığını korudukça yayılır. “Kuraklık, yeryüzünün bir zamanlar cennet tasvirine benzeyen verimli, yeşil, sulak bölgelerini çöle çevirmişti[r]. Yağmur ormanları, Kuzey ormanları, Afrika’nın, Asya’nın, Avrupa’nın, Avustralya’nın yeşil

örtüsü yangın yerine dönmüştü[r]. Gri-sarı renkte kurumuş tahta parçalarını andıran ağaçların dalları akbabalara tünek olmuştu[r]. Besi hayvanları susuzluktan, yemsizlikten öl[mekte], yaban hayvanları telef ol[maktadır]. Küresel ısınma sonucu eriyen buzlar, kutup bölgelerindeki görece korumalı sayılan havanları da etkilemiş, imparator penguenler akıl almaz bir özenle korudukları yumurtalarını kırmış, üremeyi durdurmuşlar, deniz ayıları tüylü foklar, yunuslar ve balinalar bilinmedik nedenlerle karalara vurmaya, kumların üstünde sıcaktan kavrularak ölmeye başlamışlardı[r]. Kırılıp tükenen türlerin tam bir envanterini yapmak bile mümkün değildi[r]. Zoologlar, botanikçiler, etnomologlar, ormancılar, tarımcılar, doğal tarihçiler, doğaya, canlıya ilişkin ne varsa tümünün uzmanları, bilim insanları ve bilim ekolojistler [i]leride normale geçildiğinde –geçilebilecekse tabii- türlerin yeniden üremesi mümkün olabilsin [diye] [k]ayıpları koşullar elverdiğince saptamaya, ağır risk altındaki türleri mümkün olduğunca korumaya çalış[maktadır] (s. 254). Çabalar ve tepkiler hâlâ felaketi tam anlamıyla kavramanın gerektirdiği aşamada değildir, çözüm sistem içinde aranmaya devam etmektedir ve bu arayışların başarısızlığı kaçınılmazdır.

Romanın sonlarına doğru Kadın, ekolojik kriz felaket boyutuna ulaşmadan önce gittiği adayı ziyaret eder ve felaketin boyutlarına tanık olur. “[K]uraklığa, susuzluğa, sıcağa dayanıklı diye bilin[en] [z]eytin [a]ğaçlar[ı] hâlâ yaş[amaktadır] ama ürün yok[tur].” (s. 222). Ekolojik yıkımın elbette sosyal ve ekonomik boyutları da vardır; “[a]rtık pazar kurulm[amaktadır] [çünkü] kimsenin pazara çıkaracak ürünü kalma[mıştır]” (s. 223).

Kadın’ın gözü, daha önceki ziyaretleri gibi bu ziyaretinde de kaldığı “[e]vin tam karşısındaki kurumuş, çıplak ağaca takılı[r]. Bu mevsimde taze yeşil yapraklarla donan[an], dalları serçelerle, saka kuşlarıyla, arı kuşlarıyla, sabahın erken saatlerinde yalancı bülbüllerle cıvı cıvı ol[an] [ağacın] [k]upkuru dallarına [u]ğursuz çıgıllıklar atan iri, siyah kargalar tünemiş[tir]” (s. 227). Kadın aracılığıyla ortaya koyulan ve ekolojik felaketin boyutlarını sergileyen bu gözlemin yorumlanış biçimi ekolojiktir perspektiften eleştirilebilir zira bu bakışta antroposentrik bir tutumla, cıvılayan serçeler, bülbüller iyicil, çıgıllıkları uğursuz sayılan kargalar kötücül kabul edilmiş; serçeler ve bülbüller yaşama, kargalar yok oluşla özdeşleştirilmiştir ve bu, *doğal* olmayan bir sembolleştirme olarak eleştiriye açıktır.

Ekolojik yıkım göz göre göre gelmiş, ancak roman boyunca umudun sesi olan Adam haklı çıkmış, felaket pek çok açıdan tüm dünyayı sarstıysa da yaşamın sonunu getirmemiştir. Romanın sonunda, Adam ile birlikte kaldıkları kulübede, bir anlamda ölümü bekleyen Kadın’ın “[g]özü kapının hemen yanında, üzerinde ahşap kulübenin kurulduğu kırk-elli santimlik taş temelle ahşap arasından başını çıkarmış cılız papatyaya ilişi[r] [ve Kadın] [s]onsuz yaşamın sırrını barındıran mucizevi bitkiye ulaşmanın eşsiz mutluluğu”nu (s. 233) yaşar. Bu cılız papatya, kendi ölümünün kaçınılmazlığının artık farkında olan Adam ve Kadın’ın, verdikleri mücadeleyi daha da anlamlı kılan, umutlarının gerçeğe dönüştüğünü gösteren yaşamın devam edeceğinin ve bu yaşamı devam ettirecek olanların “Köpekli Çocuklar” başta olmak üzere, doğayla çatışmak yerine onunla özdeşleşenler olduğunun sembolüdür.

Salgın Hastalıklar, Bilinmeyen Virüsler

Ekolojik yıkıma doğru, sistemin işlevsizleşmesi ile kendini korumaya alması arasında bir koşutluk gözlenir. Bilimi ve teknolojiyi kendi aygıtları olarak kullanan kapitalist sistem, insanlara hizmet *satmayı* reddettiğinde ve yıkım kurumları, devletleri, toplumlari, sistemi sarstığında, salgın hastalıkların önü alınmamaya başlar ve bilinmeyen virüsler türer. Sağlık hizmetinin *tüketilemez* duruma gelmesi, mevcut sistemin bu hizmeti artık vermemesinin sebebidir. Öte yandan ekolojik felaketin yarattığı kaotik ortam, insanın doğaya üstünlüğünün önemli göstergelerinden olan teknolojik ve bilimsel ilerlemenin çaresiz kalmasına neden olur. İnsan ve doğa arasındaki tahakküm ilişkisi sürdüğü müddetçe kaydedilen her bilimsel ve teknolojik gelişme, ekolojik yıkım karşısında çaresiz kalacaktır. Bunun insanlar arası tahakküm ilişkileri konusundaki yansımaları da sistemin artık *tüketilemez* hale gelen sağlık hizmetini sunmaktan vazgeçmesinde ortaya çıkar. Sonuçta bilinmeyen virüsler, salgın hastalıklar, tedavi edilemeyen basit hastalıklar insanları öldürmeye başlar. İnsanın inşa ettiği uygarlık, bu uygarlığın dayanaklarından olan modern tıp, bilimsel gelişmeler, sağlık hizmetleri bu ölümleri engelleyemez. İnsan yaşamını uzatan tüm bu gelişmeler ekolojik yıkım karşısında etkisiz kalmıştır. Demek o ki, ne derece gelişme kaydederse etsin, doğayla insanın özdeşik değil çatışan bir aradalığı ve insan merkeziliğin şekillendirdiği *uygarlık*, ekolojik kriz karşısında çaresiz kalacaktır. Tıpkı teknoloji gibi, insanın doğa karşısındaki temel güvencelerini oluşturan bilimsel ve tıbbi gelişmeler sistem iflas ettiğinde kullanılamaz hale gelir. Kaos ortamı, insanlara sunulan sağlık hizmetlerini de durdurur. İnsanın üstünlüğü savının çürüdüğü bu noktada artık korkacak bir şey kalmamıştır ancak korkmamak için de geç kalınmıştır. Durumun etkileri, kapitalist sistemin getirisi olarak önce alt sınıfları vurur öte yandan kapitalist sistem kendini korumaya alma çabasına girer. “Altyapısı yetersiz, yoksul ülkelerde susuzluğun yol açtığı salgınlar on binlerce insanın, en çok da çocukların ölümüne yol açarken kolera, veba gibi çoktan unutulmuş illetler geri gelmişti[r]. Arap Yarımadası’ndaki, Asya’daki, Latin Amerika’daki çatışma bölgelerine güç yetişebilen Sınır Tanımayan Doktorlar, Sınır Tanımayan Sağlıkçılar, Kızılay, Kızıllaç gibi yardım örgütleri yetersiz kal[maktadır]. Birleşmiş Milletlerin bütün kararlarına, bütün çağrılarına rağmen, gelişmiş zengin ülkeler ne birleşik yardım gücü kurmaya ne de sınırları açmaya yanaş[maktadır]. Bazı ülkelerde yüz binlerin sellere kapılarak ya da salgın hastalıklardan, en çok da koleradan öldüğü haberleri gel[mekte], daha önce bilinmeyen yeni salgınlardan, yeni virüslerden söz edil[mektedir]. Haberlerin, rakamların, resmi açıklamaların doğruluğu kuşkulu[du]. Rejim, kuraklık gibi bu felaketin de yakında geçeceğini, her şeyin kontrol altında olduğunu, aksini iddia ederek panik yaratmaya, kamu düzenini bozmaya çalışan hainlere ve ajanlara kapılınmamasını, böylelerinin en yakın merkeze ihbar edilmesi gerektiğini sürekli tekrarlarsa da dinleyen yoktu[r]” (s. 259).

Salgın hastalıklar, bilinmeyen ve yeni türeyen virüsler, distopik kurmacalarda yaygın olarak kullanılır. Bunlar kimi zaman distopik tasarımın asıl sebebini oluştururken kimi zaman farklı bir sebebe bağlı olarak ortaya çıkar. Romanda salgın hastalıklar ve bilinmeyen virüsler ekolojik yıkımın sonuçlarından biri ve kapitalist sistemin hem neden olduğu hem de kontrol edemediği distopik tasarımın tamamlayıcıları olarak kullanılır. Ekolojik felaket başladıktan “[s]onra

bilinen bilinmeyen hastalıklar peş peşe gelmeye başla[r]. Romatizmanın, eklem ağrılarının, kas huzursuzluklarının azması doğaldı[r], kolera salgını da beklenmedik değildi[r] ama baş ağrısıyla başlayan, bazılarında kuşpalazına benzer belirtiler gösteren, kişiyi bitkin düşüren titreme nöbeti, ardından da bilinç bulanması, bellek yitimi gelen yeni hastalık ürkütücü[dür]. Beyne saldıran virüs saptanam[az], bu yüzden çare de üretilem[ez]. En kötüsü, bazen çiseleyerek bazen bardaktan boşanırcasına durmaksızın yağın yağmurun sinir sisteminde yarattığı intiharlara varan tahribattı[r]” (s. 260).

Teknoloji ve Bilim: Sistemin Aygıtları mı, Umudun Yardımcıları mı?

Ekomarksist düşünce, ekolojik yıkımın sorumlusu olarak teknolojik veya bilimsel gelişmeleri görmez. Aksine bu gelişmelerin ürünleri ve sonuçları ekolojik kurtuluşa yardımcı olabilir. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler konusundaki tehlike, kapitalizmin bunları denetimi altına almasında ve yarattığı tüketim toplumunun eyleme geçmesini engellemenin, gerçekten uzaklaştırmanın bir aracı olarak kullanmasındadır. “Asıl sorun; insanın özünün, insan yüreğinin, vicdanının, değerlerinin gelişmesinin teknolojinin gerisinde kalması[dır]. Teknolojinin gelişmesi insanı aştığında kötülük başla[r]” (s.46). “Teknolojik gelişmenin insanın gelişmesinin önüne geçmesinin doğurduğu devasa ontolojik ve etik sorunlar, yitirilen insani değerler, insan aklını mutlaklaştırıp insanı doğanın, yaşamın kurduna dönüştürme[k], sonra [insanın] yenildiği[ni] gör[üp] bu defa aklı, gerçekliği, bilimi reddedip gerçeğin yerine gerçek ötesini, sanal olanı geçirme[k]” (s. 168) esas olarak kapitalizmin, teknoloji ve bilimi kendi çıkarlarına uyarlayarak yeniden üretmesinin ve şekillendirmesinin yıkıcı sonuçlarıdır. “Teknolojik buluşlar üretim ilişkilerine ve sınıf mücadelelerine son derece bağlıdır. Üretim sürecinde devreye sokulan yeni teknik buluşların ve makinaların çoğunluğu kapitalizmin bir bütün olarak aşırı birikim krizine girdiği dönemlerde ortaya çıkar ve tüm bu tekniklerin ortak hedefi üretimi, giderek canlı emeğe daha az bağımlı kılmaktır. Seçilen teknikler doğanın kapitalist mülk edinilme sürecinde doğanın dönüştürülmesine dayandığından çoğunlukla çok fazla kirletici veya tahrip edicidirler. Adeta doğa karşısında, içinde bulunduğu toplumsal dizge nedeniyle “hiçleşen insan”, böylesi bir durumda doğaya “hükmetmesini” sağlayan teknolojiyi tanrılaştırarak huzur bulur” (Altıok, 2014, s. 89).

Romanda, teknolojiyi bu minvalde kullanmayan ve insan ile doğanın bütüncül, yaşamsal döngüsünü devam ettirmeye çalışanların teknoloji ve bilimsel gelişmeler konusundaki tutumları önemlidir. Söz gelimi romanın başkışilerinden olan Kadın, teknolojinin vardığı bu evreye uyum sağlayamamıştır. Ekolojik bilince sahip olan kurmaca kişilerin teknolojinin hükmüne girmedikleri de teknolojiyi doğaya hükmetmenin aracı olarak görmedikleri de rahatlıkla söylenebilir.

Bu bağlamda, ekolojik bilince sahip kişiler, teknolojinin insanın gelişiminin önüne geçerek kapitalist sistemin aygıtlarından birine dönüşmesine karşıdır ancak bilim ve teknolojiyi ekolojik krizin başat nedeni olarak görmezler. Elbette bilimsel düşüncenin ve gelişmenin de, teknolojinin de karşısında değildirlere. Kadın, kullanımı yaygınlaşmış teknolojik aletlerle,

özellikle depolama kapasitesi sınırsız ve bugünün akıllı telefonlarının evrimleşmiş haliyle mesafesini açıkça vurgulasa da bu alet, ekolojik felaketin son demlerinde onun, ekolojik yıkımın sebeplerini yaşamın devamı halinde geleceğin insanlarına aktarmasının aracına dönüşür. Uygun bir amaçla kullanıldığında, başka bir deyişle kapitalist sistemin aygıtları olmaktan çıktığında, bilim ve teknoloji, özgür bir ekolojik toplumun inşasında önemli bir konumdadır. “Gelecekte bilim; yapay zekâyı geliştirmek, androidlerin, robotların insanın yerini almasını hedeflemek yerine şiddet ve iktidar genlerini zayıflatacak, yok edecek formülü bulduğunda ya da şiddete, iktidara gerek olmayan doğal, basit, doğayla uyumlu insanca bir yaşam başladığında, yeni insan, evrim zincirinin yeni bir halkasını oluşturacak”tır (s. 240).

Kutsal Kitaplar, Dinler, İnanç Sistemleri

Romanı şekillendiren ekomarksist bakışa göre dinler ve inanç sistemleri, insanla insan ve insanla doğa arasındaki çatışmayı, tahakkümü engellememiş hatta desteklemiştir. Bu nedenle kapitalist sistemin ve sistemi meşrulaştıran devletlerin, Aydınlanma'dan ve aklın hâkimiyetinin kabulünden sonra da “din”le olan ilişkisini sürdürmesi gerekçelendirilmiş olur. Kutsal kitaplardaki doğal felaketler çoğunlukla ahlaki bir çöküş yaşayan insanların Tanrı tarafından cezalandırılmasına dairdir ancak bu hikâyelerin temelinde de yine insan ve insanlar arası ilişkiler söz konusudur. Yani insan, doğayı tahrip etmesinin sonucu olarak bir ekolojik felaket yaşamaz. Bu bakımdan ekoeleştirir, doğal ya da ekolojik felakete, Kutsal kitaplarda anlatılanlardan, bunların en bilineni olarak sözgelimi Nuh Tufanı'ndan, farklı bir perspektiften yaklaşır ve nedensellik bağlarını ilahi bir gücün ödül-ceza sistemine dayandırmaz. Ancak bir uyarı olarak yorumlanabilecek bu metinler de dikkate alınmaz. Kapitalist sistemin yarattığı duyarsızlaşma, bu noktada da etkilidir. “Son ya da sona benzeyen ekolojik felaket birdenbire gelme[z]. Bütün alametler belirmişti[r], Kutsal Kitap'ta yazıldığı gibi vakit tamamdı[r] da kimsenin aldıracağı yoktu[r]. İzlanda'da, İtalya'da, Uzak Asya'da, Avustralya'da, daha kim bilir nerelerde peş peşe patlayan yanardağlar, okyanusların derinliklerinde, yerkabuğunun üstünde art arda yaşanan şiddetli depremler, suların hücumuna uğrayan okyanus adaları, tsunami dalgaları, görülmemiş yağmurlar, en gelişkin ülkelerin en donanımlı kentlerini yerle bir eden tayfunlar, hortumlar. Sonra dünyanın yarısından fazlasını kasıp kavuran, milyonlarca insanın açlıktan ölmesine neden olan on yıllık büyük kuraklık. Yukarıkinin kafasının taşı attı, doğa azdı diye hafifçe dalga geçilerek izlenen, her yıl biraz daha sıklaşan, yaygınlaşan, giderek alışılan, neredeyse olağanlaşan, ‘yeni normal’in aşıldığının kafalara dank etmesi” (s.101) geç olur.

Bu bağlamda insanmerkeziliğin dinler ve kapitalist sistem arasında uyum yarattığına dair bir tavır ve kutsal kitaplara yönelik eleştiride de ekomarksist bakışın izleri görülür. Bunu temsil edenlerden Kadın, “insanın eşref-i mahlûkat olmadığını utangaçça da olsa söylemeye, düşünmeye cesaret edenlerin kuşağındandı[r]. Kutsal kitaplar aksini söylese de doğanın kitabında hayvanların, insanların, bütün canlıların eşit olduğu yazılı[dır]” (s. 103). Kapitalist sistemin geliştirdiği yeni dünyada, dinlerin vadettiği umudun da gerçekleşmesine olanak yoktur. Bir ileri aşamada, kapitalist sistem ve dinlerin biçimlendirdiği bir dünyada ekolojik yıkım kaçınılmazdır. “[Y]üzyılın sonunda Kâbeler çöktüğünde, duvarlar yıkıldığında, bir yüzyıldan fazla süredir

insanlığın umudu olmuş büyük öğretiler de umutlarla birlikte enkazın altında kal[ır]” (s. 169). Bu bağlamda romanı biçimlendiren eleştirel bakışa göre dinler, dini öğretiler ve inanç sistemleri huzuru sağlamaz, aksine kapitalizmle birlikte çatışma ve savaşa sebep olur. Ya da kapitalist sistem dini kendi aygıtı haline getirir. Yine Marksist perspektiften, kapitalist sistemin, insanların sisteme karşı harekete geçmelerini engelleyecek bir teslimiyet yaratmak konusunda dinden yararlandığı ya da destek aldığı savlanabilir. Gittiği Ada’da ekolojik felaket karşısında “ [İ]nsanlar azdı, ne ahlak ne vicdan ne inanç kaldı. Allah bizleri belalarla sınıyor. Ama Mevlam affedicidir, inançlı, iyi kullarının sonsuza kadar darda kalmalarına izin vermez” diyen adama Kadın, ‘Sadece bizim memleket değil, bütün dünya aynı durumda. Bu seferki biraz başka, dünyanın nimetlerini kötüye kullandık, toprağı sömürdük, denizleri sömürdük su kaynaklarını kuruttuk; şimdi de doğa günahlarımızın kefareti ödemedimizi istiyor bizden. İnşallah sonsuza kadar sürmez” (s. 223) diyerek yanıt verir. Bu yanıtta, ekolojik felaket Tanrısal bir ceza olarak algılanmamakta, insanmerkezci ve tüketim odaklı kapitalist sisteme atfedilmekte, insanların dine sığınarak tepkisizleşmesi ve kapitalist sisteme itiraz etmemesi, bir başka deyişle kapitalist sistemin insanları şekillendirmek için din ile kurduğu işbirliği eleştirilmektedir.

Zalim mi Mazlum mu? ya da *İnsan* Ekolojik Yıkımın Neresinde?

İnsan *toplumsal* değil *doğal* bir varlık olduğunda ne olur? Roman, olası bir ekolojik felaket durumunda insanların kötücül yanının baskınlaşacağına odaklanmaz. Buradan hareketle insanın özü itibarıyla kötü olduğu varsayımına da dayanmaz. Metnin hedefinde mevcut kapitalist toplumu yaratan *değerler* ve sürdüren çıkar ilişkileri vardır. İnsanın, *doğal* varlığını neredeyse unutan veya unutturan bu *değerlerin* inşa ettiği toplum, *doğal* olan karşısında yok olmaya mahkumdur. Bu kaybedişin en önemli sebebi, toplumsallığın –uygarlıkla ve onun var ettiği ilişki biçimleriyle, daha özel olarak kapitalizm ile tanımlanan ve şekillenen toplumsallığın-doğallıkla zıt kutuplar halinde kurgulanmış olmasıdır. Neolitik çağdan bugüne, insanın doğayla ilişkisi git gide bir tahakküm ilişkisine dönerken söz konusu zıtlığı, hem yeni bir toplum tanımı yaparak hem de insanı bu topluma uyumlu olmaya yaşamsal bir zorunlulukla bağlayarak hâlihazırda da süren ekonomik-siyasal sistem yaratmıştır.

“Marx’a göre doğa-insan bölünmesi kapitalist ilişkilerin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve metabolizmada onarılmaz bir çatlak yaratmıştır” (Foster’den aktaran Altun, 2012, s. 183). Bunun sonucu olarak “Kapitalist üretim süreci, aynı zamanda, doğanın yağmalanması ve doğal çevrenin daha fazla kirletilmesi sürecidir”. Bu perspektiften hareketle metin boyunca distopik bir gelecekte kurgulanan olaylarda sistemin etkisi, bugün var olanlardan hareketle kestirilebilir örneklerle dayandırılmış ve ekolojik felaketten de ekolojik yıkımdan da kapitalist sistem sorumlu tutulmuş, dolayısıyla alınacak önlemlerin sorumluluğu da sisteme ve onun aygıtlarına yüklenmiştir. Sistemin sorumluluklarını yerine getirmedeği noktada harekete geçen insanlar, üstlendikleri sorumluluğun kaçınılmaz bir sonucu olarak kapitalist sistemin sonunu getirmeyi artık kaçınılmaz görmektedir. Burada, insana düşen sorumluluk, yeşil liberal görüşlerin bireysel alanda doğal kaynakların daha dikkatli kullanılması gibi *naif* önerilerini yerine getirmek değil, insanın ve doğanın yıkımının sorumlusu olan kapitalist sisteme karşı mücadele etmektir.

Bu mücadele, kendi içinde kahramanlar yaratmak, bir anda topyekûn bir kurtuluşu sağlamak, sistemi bir anda -alışıldık anlamı ile- devrimle yıkmak zorunda değildir. Mücadelenin biçimlerinden biri, modern sömürgeciliği yürüten kapitalist sistemin *artık* haline getirdiği insanlara ve tüm varlıklara, yaşamın onuruna yaraşır bir düzenin tesis edilmesi için çabalamaktır. Bu bağlamda, söz konusu düzenin tesisi için çabalayanların mücadelesi çoğulcu ve çok boyutludur. “Her gün biraz daha kabaran, beklenmedik sayılara ulaşan mülteci dalgalarını sınırdaki kamplara yönlendirmeye, insani yardım örgütlemeye çalış[ma]k” (s. 76) bunun örneklerinden sadece bir tanesidir. Onlar, kapitalist sistemin yarattığı tüketim odaklı, bencil ve bireysel çıkarlarına düşkün kişiler değil, tür olarak tüm mağdur insanlarla ve varlıklarla hemdert olan, insanı da doğayı da kapitalizmin kurbanı olarak görenlerdir.

Romanda, insan, doğası gereği kötü değildir ama mutlak bir iyiliği de temsil etmez. İnsanlık tarihi, kötülükle mücadelenin olduğu kadar kötülüğün de tarihidir. Tarih boyunca “insanların ve toplumların şeytan-melek dengesinin [sık sık] şaştığı olu[r], insanın şeytan yanı ağır basa[r]. Savaşlar olu[r], insanlar birbirlerini kırarlar, öldürürler, birbirlerine zulmeder, acı çektirirle[r]. Ama hep bir ışık vardı[r], insanın daha insan olabileceği umudu. Sonra akıl her şeyin önüne geç[er], insan kendinin bütün yaratıkların efendisi, ayrıcalıklı yaratık olduğuna inandı[rır]. Sonra ölçülebilir olan ölçülemez olana üstün kılın[ır]. Ölçülebilir şeylere hükmedenler insanlara da hükmetmeye başla[r...]” (s. 88). İnsanın daha insan olabileceğine dair umudu yıkan, kapitalist sistemdir. Aklın hâkimiyeti, hem insan-insan hem de insan-doğa arasında tahakküm ilişkilerinin kurulması, yalnız kâra, kazanca ve çıkarlara odaklanması, öncüllerıyla birlikte kapitalizmin suçluluğunu ilan eder; insanın sistemden bağımsız olarak suçlanması ya da sorumlu ilan edilmesi mümkün değildir. Ancak akıl ve irade sahibi bir canlı olarak insan, bu özelliklerini tahakküm ilişkilerini gerektendirirken kullandığı halde toplumsal ve ekolojik çöküş karşısında kullanmadığı, gerçeği görmezden geldiği veya yalnızca seyrettiği, çoğulcu kayıtsızlığa kapıldığı, sorumluluk üstlenmediği için de aklanamaz. “[G]ece kar altında sokakta köpeğine sarılmış uyuyan çocuk. Kendisini bırakıp giden sahibinin arkasından bakan köpeğin bakışındaki olup biteni anlamlandıramayan, insanoğlunun vefasızlığını, bencilliğini, sevgisizliğini kavrayamayan derin hüznün. Annesi vurulmuş yavru geyiğin gözyaşları. Yavrularını korumaya çalışan anne kedinin canhıraş miyavlaması. Kapana kısılmış fındık faresinin minicik gözlerindeki dehşet. Yakılan ormanlar, ateşe verilen ekinlikler. Aç, susuz, perişan göçmen kabileleri. Simitçi çocuğun tezgâhını dağıtan zabıt[a...]” (s. 89) karşısında sessiz kalan ya da bunların faili olan insan, umudun temsilcisi ve kurtuluşun mimarı olabilmek için kendisiyle yüzleşmek zorundadır. “[A] cısıyla, korkusuyla, kınıyla, düşmanlığıyla, masumiyeti ve iblisliğiyle, yüceliği ve zilletiyle, iyiliği kötülüğüyle, kanıyla canıyla İNSAN” (s. 119), kendisiyle yüzleşmek zorundadır ancak esas sorumlu ve suçlu, insanı “‘halklar’ çuvalına doldur[an], savaş mağdurları ya da mülteciler kavramına sıkıştır[an], aşiret, din, mezhep, etnisite kompartımanlarına tıkp[an]” (s. 119) onun biricikliği[ni], tekilliği[ni], gerçekliği[ni] yok say[an]” (s. 119) adil ve sürdürülebilir bir yaşam inşa etmek yerine kendi çıkarlarını arttırmayı seçen kapitalist sistemdir. İnsan bu sistemin yarattığı *değerler* dizgesi içerisinde *mantıklı* hareket ettiğinde, özsel niteliklerinden uzaklaşmakta, bizzat mağdur edilmediğinde gerçeği görmezden gelmese bile ona ancak seyirci

kalmaktadır. Umut Doğa'nın, “[S]adece ölü çocuklara acıyor insanlar, ölecekler değil. Mantıklı ol, diyorsun, mantık vicdanı kovar mı anne?” (s. 80) diye sormasına sebep olan tanıklığın ardından eyleme geçmesi de vicdanın, sistem tarafından biçimlendirilen *normal* ve *mantıklı* olandan, özsel bir nitelik olarak üstünlüğünün vurgulandığı *gerçek* insanın sorumluluğuna örnektir.

Yine de umut, insanla özdeştir. “Masumiyetini yitirmiş, doğayla birlikte insanı da harcamış bu dünyayı değiştirecek ola[n]”(s.267) insandır. Kapitalist sistem ve aygıtlarınca “bütün canlılar gibi insanın da bir algoritma olduğu savının, yapay zekânın yöneteceği geleceğin dünyasının tanrı-insanların dünyası olacağı kehanetlerinin tartışıldığı günler[de], Adam’ın, ‘üç şeyin algoritması çıkarılamaz, üç şey var ki en gelişkin yapay zekâyâ bile aktarılamaz: hayal gücü, umut ve vicdan’”(s. 165) diyerek özsel niteliklerini işaret ettiği *gerçek* insan, sistemin üretimi ve nesnesi olmaktan çıkıp özüne ve yaşamın öznelerinden birine döndüğünde umut, kurtuluşa dönüşecektir. Çatışmayı değil birlikteliği amaçlayan bu kurtuluş, yalnızca insanlığın devamını sağlama çabasına değil tüm varlıklarıyla eşit ve adil yaşamın devamlılığını sağlama çabasına dayanır. Bu yaşamda “[b]ir böceğin, bir çöl faresinin varlığı evrenin sonsuzluğu için bir insan yaşamından [d]aha değerlidir” (s. 179) değildir.

Henüz Vakit Varken: Umut ve Ekolojik Sorumluluk

Edebi metnin yüklendiği ekolojik sorumluluğun, uyarma ve harekete geçirme işlevinin getirisi olarak, *umut* romanda baştan sona bir leitmotiv olarak kullanılır ve çoğunlukla çocuklarla özdeşleştirilir. Romana adını veren “Köpekli Çocuklar, efsane değil gerçek[tir]. [G]eleceğin dünyasını kuracak olanlar” (s. 36) onlardır. Bu çocuklar, sistemin *artıkları* olarak muamele görürler ve kapitalist sistemin, ekosistemle beraber kendini de yok etmesinin ardından, yaşamın devam ettiricileri olma umudunu onlar taşıyor. Bu kişiler, hem geleceği inşa edeceklerin çocuklar olduğu yaygın kabulüne hem de doğayla tahakküme dayalı ilişkiler geliştirmemeleri, *sadık dostları* köpeklerle birliktelikleri ve sistemin *artıkları*, ötekileri olarak kurdukları yaşam biçimi ile umudun taşıyıcısı olurlar.

Romanın önemli karakterlerinden, ismi ile kutsal metinlerdeki ilk insana açıkça gönderme yapılan Adam, hem kendi yaşam macerasının başladığı coğrafyaya aidiyeti ve bu coğrafyanın modern sömürgeci devletler tarafından tahrip edilip parçalanmasının mağdurlarını, hem baştan itibaren ekolojik yıkım tehlikesi ile ilgili mücadele biçimlerini hem de yaşam oldukça umudun daima var olacağına dair iyimser bir yaklaşımı temsil eder. Adam’ın tutumu, Kovel’in (2008) “insanlar ve dolayısıyla insan doğası hakkında birçok şey yanlıştır, ama bu şekilde ve sadece bu yolla görünen bir öz yoktur. Ve insan kaale alınması gereken de bir güce sahiptir: Yanlıştardan dahi öğrenme kapasitesi ve dolayısıyla gelecek zamanda şeyleri daha iyi yapabilme imkânı söz konusudur. Şimdiye kadar yaptıklarımızdan çok daha iyisini yapmaya ve doğrusu ekolojik krizi aşmaya muktedir olduğumuzdan eminim. Söylemeye gerek yok ki, bunu yapma şansı çok fazla değil; çünkü toplumu dönüştürmenin önünde inanılmaz engeller var. O zaman bu umutsuzluk görüşünü ve mücadeleden kaderci geri çekilişi neden bunlara ekleyelim?” sözleri ile örtüşür

ancak “[A]dam, döngüselcilere daha yakındı[r]; doğanın insan eliyle tahrip edildiğini, sera gazlarının etkisini, savaşların yıkıcılığını, kapitalist çarkın vahşi talepkârlığını, [y]aşamını savaşa, silaha, kapitalist saldırganlığa karşı mücadeleye adanmışken tabii ki inkâr etm[ez]. Ama modern çağ insanına gelene kadar, hatta insan öncesinde de canlıların büyük bölümünü yok eden afetler yaşandığını, bunun sadece yerkürede olup bitenlerle değil evrenin bütünselliği içinde açıklanması gerektiğini savunu[r]” (s. 99).

Romanın baş karakteri Kadın, hem ekolojik bilinç, hem de eyleme geçme noktasında Adam kadar donanımlı ve mücadelecisi değildir. Bununla ilgili olarak onun gibi umutlu da değildir. O, “İnsanlık umudunu yitirdi, umut artık nostaljik bir duygu, gereksiz bir şey. Bizler umut çağının son çocuklarıydık,” dediği[n]de, Adam, “insanlar yaşadıkça umut sürekli kendini üretir, hep yeniden doğar. Umudu Pandora’nın kutusunda değil içlerinde, yüreklerinde saklayan çocuklar hep olacak” (s. 165) diye karşılık verir. Böylece, çocukların umudun taşıyıcıları olarak kabulü, Adam’ın sözleriyle de desteklenmiş olur. Ancak elbette çocukların tek başına mücadelesi yeterli değildir ya da yapılacak şey çocuklar mücadele ederken umudu onlara bağlayıp köşeye çekilmek değil onları desteklemektir. Bilhassa *Köpekli Çocuklar*’ın mücadeleleri ve Adam’ın onlara güvendiğini açıklaması, Kadın’ı da ümitlendirir. Çocuklar, aslında mücadele azminde olanların az olmadıklarını ve eyleme geçilirse sonuç alınabileceğini göstermiş olmaları bakımından şimdiden yaşamın yeniden inşası konusunda umut vadetmektedir. Umudun varlığına inanmak, yıkımı önlemek için eyleme geçme azmini de doğuracağından önemlidir. “Belki de Adam haklı[dır], belki iyilik ve masumiyet kurtaracak[tır] yaşamı. Köpekli Çocuklar’ın, İklim Çocukları’nın, onlar gibilerin yüreklerindeki iyilik; insanın özüne dönüşü... Adam haklı[dır], bir sürü kötülüğün yanında iyilik de var[dır]. Başka insanlar için kendi yaşamlarını hiçe sayanlar. Taşı, toprağı, havası, doğası, canlısı, bitkisi, hayvanı, insanıyla bu muhteşem gezegeni korumak için, yaşatmak için çabalayan büyük küçük, genç yaşlı milyarlarca insan”. Kadın, “Aslında çoğunluk bizdik de farkında mı değildik? Paranın, savaşın, kötülüğün efendilerine neden teslim oldu insanlık?” (s. 240) sorusuyla hem umudun uyanışını yansıtmakta hem de onun sesinden bir yüzleşme çağrısı yapılmaktadır.

“Kapitalizmin içinde bulun[ulan] ekolojik krize yol açan denetlenmesi imkânsız bir güç olduğunu fark edenlerin sayısı gün geçtikçe art[makta] ama bu kişiler farkına vardıkları bu gerçeğin nelere delalet ettiğini görüp dehşete kapılmanın dışında bir şey yapm[amaktadır]” (Kovel, 2005, s. 7). Romanda, umut yayıldıkça, geçmişteki edilgenliği ile yüzleşen ve sorumluluk alarak eyleme geçme kararı alan pek çok insan vardır. “Siber savaş koşullarına, küresel kuraklığa, türlü adlarla anılsalar da hepsi sistemin parçası olan diktatörlüklerin baskılarına, çaresiz kitlelerin kendi cellatları olan diktatörlerin peşlerine takılmalarına, haberleşmenin sınırlandırılmasına rağmen ‘Gerçekleri yayma’, ‘SOS Ekoloji’, ‘Bu Savaş Bizim Savaşımız Değil’, ‘Son Uyarı’, ‘Son Çıkış’ benzeri ağların peş peşe kurulup yaygınlaşması, ne pahasına olursa olsun direnen umudun sesi[dir]” (s. 241).

Yıkımın şiddetine rağmen, yaşam tamamen sona ermedikçe umudun var olmaya devam edeceğini gösteren, evrenin, dünyanın, doğanın kendiliğindenliğini vurgulayan göstergeler de

vardır. “Yanmış yıkılmış bahçelerde hâlâ güller aç[makta], doğa da insan da son nefesine kadar diren[mektedir]” (s.127). Ekolojik yıkım karşısında doğanın ve insanın birlikte direnmeye devam etmesi, kurtuluşu çatışan değil özdeşleşen insan ve doğanın sağlayacağı ve umudu gerçeğe dönüştüreceğinin de ispatıdır. Bunun için zamana, ekolojik yıkımı hiç değilse ertelemeye ihtiyaç vardır. Adam, bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“Geçiş dönemleri her zaman kargaşalıdır, zordur. Ama insan sonunda bir çıkış yolu bulur. İş ki o zamana kadar dünyayı yaşanmaz hale getirmeyelim, ekolojik felaketi engelleyemesek de en azından öteleyebilelim[im]” (s. 169).

Benzer şekilde, ekososyalist bir düşünür olan Kovel (2008) de ekolojik bozunma sürecini yavaşlatma[nın] hayati önemde [olduğunu düşünür].

Romanda ekolojik bilinç sahibi olan ve ekolojik krizle mücadele etmenin yollarını arayanların çoğu, benzer bir mücadeleyi kapitalist sistem karşısında zaten sürdürmektedir. Bu kişilerden biri olan Kadın, ekolojik yıkımın kaçınılmazlığı ortaya çıktığında bir özeleştiriyi yapar. Bu özeleştiriyi bir yandan sistemle farklı alanlarda mücadele edenlerin örgütlenememişliğine yönelikken, özel olarak *devrimci* oluşumların, sisteme karşı harekete geçtiklerinde, hem tahakküm ilişkileri hem de sistemin yarattığı kötücüllüğün en mühim sonucu olan ekolojik krize odaklanmamış olmalarına işaret eder. Yıllardır, “aslında ana dalga karşısında çaresiz kalıp dip dalgayı göremiyor, duyamıyor[lardır]. Azınlıktı[rlar] ama az değildi[rlar]. Yeni değerlerin taşıyıcısı yeni kuşaklar, kadınlar, gençler, çocuklar dünyanın dört bir yanında doğanın korunması, hayvan hakları, aç, perişan mülteciler, savaş ve şiddet mağdurları, ayrımcılık kurbanları için ses ver[mekte], sisteme karşı mücadele e[tmektedir]. Örgütsüzdü[rlar], dağınmıktı[rlar], farklı sandı[kları] mücadele alanlarının aslında tek hedefe, çok kollu sistem canavarına yöneldiğinin bilincinde değildi[rlar]. Mercan kayalarının yok olmaması, kutup ayılarının yaşaması için verilen mücadelenin devrim mücadelesinin ta kendisi olduğunu kabullenememiş[lerdir]. Belki de bu yüzden gü[çlerinin] farkına varamamışlardır” (s. 241). Kadın’ın bunu fark etmesi, umudun hâlâ var olduğuna inanmasına, bu da eyleme geçmesine sebep olur. Yaşam öyle ya da böyle hâlâ sürmektedir ve “yaşamla umut eşanlamlıdır[r]. Sadece insan türü için değil, bütün canlılar için... Yokluğa, hiçliğe direnmek ancak umutla mümkün[dür], yoksa yaşam anlamsızlıktan, pişmanlıklardan başk[a]” (s. 267) bir şey değildir.

Romanın sonunda, Kadın ve Adam’ın sağlıkları artık yaşamaya devam edemeyeceklerini gösterir. Kadın bilinmeyen virüslerden birinin yol açtığı tahribatla, Adam da kangren olan bacağına tedavi imkânının olmaması sebebiyle ölümlü yüz yüzedir. “Köpekli Çocuklar”, ekosistemi kurtarmak için mücadele etmeye devam etmektedir ancak Adam ve Kadın’ın ihtiyaç duydukları tıbbi yardımı sağlayamamışlardır. Tükenmenin eşiğindeyken, uzun zamandır alacakaranlık olan dünyanın ışıdığını görürler. Bu ışık, umudun ve iyimser görüşün haklılığının ispatıdır. Ancak onlar acılı bir ölümü beklemektense kendi yaşamlarına devam etmeme iradesini kullanırlar. Bunu yaparken mutsuz ya da pişman değildirler. “Çünkü yaşamın süreceğini, doğanın yeniden yeşereceğini, insanın yeniden başlayacağını bili[rlar]” (s. 267). Umut kazanmıştır

ve önemli olan onların ömürlerinin süresi değil yaşamın devamlılığıdır. Bu sebeple ölümleri ekolojik yıkımın sebep olduğu diğer intiharlara benzemez.

“Çoğulcu Kayıtsızlık”a Kapılmayanlar: Eylemciler

Ekokurmacanın özsel niteliği sayılan uyarma işlevi, romanın kurmaca karakterleri aracılığıyla yerine getirilir. Adam ve roman boyunca adı öğrenilemeyen Kadın, Kadın'ın oğlu Umut Doğa ve merkezde bu üç karakter olmak üzere onların etrafındakiler ekolojik bilince ve sorumluluğa sahip insanlardır hatta Kadın kısmen dışarıda tutulabilecek olsa da özellikle Adam ve Umut Doğa eyleme ilk geçenlerdendir. Bu sebeple okura yönelik uyarılar da bu karakterler tarafından dillendirilir. Ayrıca uyarıların kaynağını, gerçek zamandaki ekolojik tahribatın gösterenleri oluşturur, bu da metinden yükselen uyarıyı daha gerçekçi kılar ve bir an evvel harekete geçme, önlem alma çağrısı olarak okunabilir:

Dengesiz, ölçüsüz ısı değişiklikleri, okyanusların ısınması, kutuplardaki buz kitlelerinin erimeye başlaması, birbirini izleyen kuraklık ve yağış dönemleri, doğal felaketlerin artması ve yayılması kaygı vericiydi ama yüz binlerce, on binlerce yılın değerleri analiz edildiğinde, bugünden yarına değil uzak bir gelecekte yaşanacakları haber veriyordu. Tabii ki gecikmeden önlem alınmalıydı, böyle giderse önümüzdeki elli yılda doğal afetler sıklaşacak, su sıkıntısı su savaşlarına sebep olabilecek, tayfunlar, aşırı yağmurlar dünyanın bazı bölgelerinde büyük hasarlara neden olacak, yaşam güçleşecek ve gerileyecekti ama yerkürenin yanıp tutuşması ya da toptan suya batması öyle birkaç yüzyılın işi değildi. *Böyle sanıyordum, böyle sanıyorduk* (s. 21).

İnsanların ekolojik kriz karşısında eyleme geç(e)memelerinin sebepleri arasında, beklenen yıkımın yakın bir gelecekte öngörülmemesi de vardır. Tüketmeyi olağan ve doğal bir davranış gibi insana içkinleştiren kapitalist sistem, yaşam hakkı konusunda da insanın tutumunu bir tüketici olarak belirler. Bunun sonucunda gelişen ve eylemin önüne geçen “çoğulcu kayıtsızlık”tır.

Romanda başkışilerin “çoğulcu kayıtsızlığa” kapılmadıkları görülür. Milgram deneyine atıfla kayıtsızlığı besleyen önemli sebeplerden birinin otoriteye itaat meselesi olduğu söylenebilir. Başkışilerin, özellikle siyasi iktidar, ki ekoeleştiril ve ekomarksist düşüncelere göre ekolojik kriz konusunda dünya siyasi iktidarının ciddi bir sorumluluğu vardır, ile bir itaat ilişkisi içinde olmadıkları baştan itibaren görülür. Bu sebeple mücadeleleri de yalnızca ekolojik krizle değil, kapitalizmin sebep olduğu tüm yıkımlardır. Azgelişmiş ülkelerdeki, romanda coğrafi olarak Ortadoğu'daki, savaşlar ve yıkımlar kapitalist sistemin ve bu sistemin meşruiyetini sağlayan siyasi otoritelerin sorumluluğundadır. Bu tutum, ekolojik krize sebepleri doğal olan bir iklimsel krizin ötesinde antropojenist bir kriz olarak bakmayı sağladığı gibi, krizle mücadele yönteminde de yeşil liberal tutumların gerçekçi olmadığını gösterir. Bu bağlam dikkate alındığında, yapıtın ekolojik krize bakışındaki ekomarksist paradigmanın etkileri daha belirgin olarak ortaya çıkar.

Kadın karakterin oğlu Umut Doğa, yetiştirilme biçimi sebebiyle ekolojik duyarlılığa sahiptir ancak o, annesiyle birlikte sokakta köpekli bir çocuk gördükleri fakat Kadın'ın iradesiyle ve

mantıklı olmak adına çocuğu ve köpeği eve almadıkları geceden sonra annesi ile eyleme geçme noktasındaki ayrışmasını ve eylemci kimliğini inşa etmeye başlar. Yaşanan küresel ekolojik krizde, köpekli çocuklara ilk destek olma denemesinde *öteki* muamelesi gören Umut Doğa, çözümün topyekûnlüğüne de vurgu yaparçasına onlara dâhil olur. Dışarıdan bir duyarlılık göstermek, artık sonuç odaklı bir mücadele biçimi değildir. Roman boyunca erginleşmesine tanık olunan Umut Doğa'nın çoğulcu kayıtsızlığa kapılması zaten beklenemez ancak eyleme geçmesi; dışarıdan destek vermeyi, bir bakıma kapitalist sistemin işlerliğini reddetmeyen, günlük yaşamsal konforlardan ödün vermeden sonuç üretmeyecek bir duyarlılık sergilemektense çözüm arama ve üretme sürecine dâhil olması, onun kendini gerçekleştirme biçimidir.

“Sennett’e göre, her anlamda belirsizlik kapitalizmin ruhuna işlemiştir. Korku, kaygı, sürekli bir istikrarsızlık, güven ve sadakat bağlarını zayıflatır. İnsanlar artık geleceklerini öngöremezler. İşin üzerindeki kontrolün yokluğu, kişinin ‘kendi yaşamı üzerindeki kontrolü yitirme korkusu’nu perçinler. Kapitalizmin yarattığı bu psikososyal atmosfer, çalışanları çevreye ve yaşananlara karşı duyarsızlaştırır. Böylece insanlar birbirleri için kaygılanmaz hale gelirler” (Akt. Çelik, Gülersoy vd., 2017, s. 113).

Ancak, roman boyunca vurgulandığı gibi yaşam oldukça umut vardır ve bu umudun taşıyıcıları, geleceği inşa edecek olan çocuklardır. Dolayısıyla çocuklar, ilk kitlesel eylemlerin mimarları olarak kurgulanır. Üstelik yalnız kumaca dünyada değil gerçek dünyada da, son yıllarda ekolojik felaket konusunda örgütlü biçimde tepki gösterenler çocuklardır.

“Büyüklerin aymazlık ya da çaresizlik içinde sessiz kaldıkları, bilim insanlarının seslerini duyurmakta zorlandıkları, iklim alarmı konusunda iktidarların üç maymunu oynamayı yeğledikleri bir dönemde bir küçük kız çıkmış, ülkesinin parlamento binasının önünde, ‘Duyun büyükler! Dünya elden gidiyor!’ diyerek ilk işaret fişeğini yakmıştı[r]. Ardından, dünyanın dört bir yanından çocuklar, ellerinde kendi yazdıkları, boyadıkları pankartlarla sokaklara, meydanlara çık[arlar]” (s. 205). Romanda bahsi geçen bu kız, Greta Thunberg’dir ve romana gerçek dünyanın yansıması olarak dâhil edilmiştir. Ancak metnin devamı öngörülere dayanır ve distopik bir tasarıma uygun olarak karamsardır.

Çocukları “ciddiye alan, geleceğin umudu olarak gören eski kuşak çevreciler vardı[r]. Çoğunluğun ilgisi, sevecen bir küçümsemeye, ‘Ah evladım! Ne güzel şeyler bunlar’, ‘Ay, valla dünyayı bu çocuklar kurtaracak!’, ‘Pek de şeker şeyler canım!’ demekle sınırlıdır. ‘Umut çocuklarda, gençlerde. Onlar geleceğimizin ateş böcekleri’, ‘Bu çocukların eylemlerini başka ülkelere, bütün dünyaya yaymalıyız’, ‘Bir zamanlar Çiçek Çocuklar vardı, şimdi İklim Çocukları, onlara kulak vermeliyiz’ diyenlerin sesi de pek kalıcı olma[z]. Ne de olsa çocuktu[r] lar!” (s. 205).

Çocukların yetişkin olmamaları sebebiyle gerçek ve tam bir insan sayılmadıkları dönemlerden itibaren, çocuk ve yetişkin ilişkisinin bir tahakküm biçimi olarak normalleşmiş olması, eleştiriye açıktır. Ashında bu tahakkümün yansıması olarak “çocuk oldukları, büyükleri işe

karıştırmadıkları için hoş görülen, çocuklara özgü afacanlıklar olarak değerlendirilen eylemler, bir süre engellenme[z], suskunlukla geçiştirilmeye çalışıl[ır]. Ne sistemi ne de sistemin başındaki muktedirleri sarsacak bir şey vardı[r]. Varsın çocuklar oynasın! Ama... Büyükler de sosyal medya üzerinden yapılan çağrılarla birden patlak veren eylemlerle sokaklara fırlamaya başladıklarında işler değiş[ir]. ‘Yok oluş isyanı’, ‘Doğa da insan da sistemin kurbanı’, ‘Bu suçta ortak olmayalım’, ‘Doğa için soyunuyoruz’, ‘Son Büyük Uyarı Havarileri’... daha onlarca benzer grup seslerini duyurmaya başladıklarında önce engelleme, baskı, sonra sansür devreye gir[er]” (s. 207).

Yayılan ve kitleselleşen eylemler, sistem tarafından tehdit olarak algılanır. Ancak sistemin ciddiye almadığı çocuklar, tüm dünyada ekolojik felaket karşıtı eylemleri örgütlemeyi, bir uyanış sağlamayı başarırlar. Bu eylemlerde, daha önce kapitalist sistemle farklı gerekçelerle mücadele etmek için eyleme geçen ancak susturulan, engellenen insanlar bir araya gelmeye başlar. “Çocuklar vızılıtlı[dır] ama eskiden devrim için, işçi sınıfı için, kadın hakları, insan hakları için sokaklara dökülen kuşaklar, bu defa iklim felaketi, ekolojik çöküş diye çocuklarla kol kola mücadeleye başlarsa, işte bu tehlikelidir” (s. 207). Dolayısıyla eylemciler, kapitalist sistemin sert müdahaleleri ile karşılaşsalar ancak onlar arasında özel bir grup oluşturan “Köpekli Çocuklar”, ki onların mücadelesi uygar dünyada değildir, toplumsal ve siyasal çöküşün etkilerine de en fazla maruz kalanlar olarak gelişmemiş ülkelerden bir araya gelerek örgütlenmişlerdir, romanın sonuna dek yaşam için mücadeleyi, kurdukları sistematik yapı ile sürdürürler.

Ekolojik Felaket ve Edebiyatın Sorumluluğu

Metni şekillendiren ekomarksist düşüncenin izleri, söz konusu kaos ortamında, felaketler ağı küreselleştiğinde, uyarı ve harekete geçme çağrısı olarak belirginleşir. Distopik bir gelecekte kurgusunda yaşanan bu felaketler, sürece dayalıdır ve felaket, öngörülmeye başlandığı andan itibaren aslında yaşanmaya da başlamıştır. “Gelecek bir süredir başla[mıştır], [insan] çoktan geleceğin içinde, ‘fütür’de yaş[ar] gibi[dir]. Bugün aslında yarındı[r]” (s. 175). Fütüristik bir kurgu olarak distopik metin, aslında okuru toplumsal, siyasal ve ekolojik anlamda bir felaketin gelmekte olduğu konusunda uyarmakta, insanları, kapitalist sisteme karşı harekete geçmeye çağırılmaktadır. Benzer çağrılar daha önce de yapılmıştır. İnsanın geleceğe dair umudu zamanla umutsuzluğa dönmüş, insanlık ideal dünyalar tasarlamak yerine geleceğin dünyasını öngördükleri felaketlerle tasarlamaya başlamışlardır. Edebiyat fütüristik metinler aracılığıyla hem ütopyaların hem de distopyaların anlatılmasına olanak verir. “Eskiden ütopyalar yazılı[r], daha iyi bir dünya, daha mutlu torunlar hayal edilir[ken] romancılar artık ütopyalar değil, distopyalar yazmaktadır” (s. 175). Çünkü hâlihazırdaki gerçek ve gelecekteki tehlikeyi anlatmak, edebiyat için de bir sorumluluğa dönüşmüştür. Edebi metne bu sorumluluğa dayanan bir işlev yüklemek, ekokurmacadan daha belirgin olarak ekomarksizmin etkilerini akla getirir. Distopyalar, “geçen yüzyılda da [y]azılı[mıştır]. Bunlar [daha çok] totaliter rejimleri sergileyip eleştiren siyasi distopyalardır[r]. Son yıllarda sanatta, edebiyatta ekolojik distopyalar çoğal[mış], ütopyalar yazılmaz ol[muştur]. [İ]nsanın umudunu tüketen o kadar kötü zamanlar yaş[anmaktadır] ki ütopyalar hayal edilemez[emektedir]” (s. 175) “Bugünün distopyası[nın] yarının ütopyası

olabil[ceği]”ne (s. 175) dair uyarı da, bu bağlamda öngörülen ekolojik felaketin anlatılmasını bir sorumluluk haline getirir. Sonunda, gelecekte beklenebilecek en büyük tehlikenin ekolojik felaket olduğu anlaşılmıştır. Bu noktada, küresel ekolojik felaketle mücadele etmenin gerçek devrimcilik olduğunun vakitlice anlaşılmadığına dair daha önce dillendirilen eleştiriler göz önünde tutulduğunda, sosyalist realist ya da Marksist estetiğe dayanan edebiyata dair de bir (öz)eleştirinin varlığından söz edilebilir.

Öte yandan Kapitalizm, her şeyi olduğu gibi edebiyatı da bir tüketim malzemesine dönüştürmüş ve edebiyatı bir pazar haline getirmiştir. Sistemin yıkıcılığı, gerçeğe müdahalesi ve tüketim odaklılığı, ekolojik felaketin ortaya çıkması ile edebi distopyaların çok satmaya başlaması noktasında da vurgulanır. “Dünya edebiyat pazarında distopik metinler uçmaya başlamış, artık klasikleşmiş eski siyasal, toplumsal distopyalar çoksatar listelerinden eksik olmazken yeni çoksatar distopyalar bütün ülkelerde liste başlarına çıkmıştı[r]” (s. 140).

Sonuç ya da Kaostan Kozmosa Tekrar Mümkün mü?

Garrard (2017), insanın dünyanın geleceği ile ilgili sorumluluk almasının ancak dünyanın bir geleceği olduğunu düşünmesi ile mümkün olduğunu söyler. (Akt. Durmaz Aksu, 2019: 4). Buna uygun olarak *Köpekli Çocuklar Gecesi*'nde baştan sona bir leitmotiv olarak vurgulanan “umut”, edebi metnin ekolojik bir sorumluluk yüklediğini gösterir. Amaç bir kıyamet senaryosu hazırlayarak “distopik” geleceği anlatmaktan öte, uyarmak ve harekete geçirmektir. Metin bu yönüyle ekokurmaca olarak anılmayı hak eder. Bunun sonucunda pek tabii ki edebi metin yeni bir işlev yüklenmiştir; ekoeleştirel perspektifle yaratılan bu yapıt, olası ekolojik yıkım karşısında, doğayı kültürel olarak da inşa eden *uygar* insanı uyarır. Umut, daima sıradan insanların fikir ve eylemleriyle yaşama geçirilmeye çalışılırken ekolojik yıkımın esas sorumluları olan muktedirler, kapitalist sistemin yarattığı üst-ekonomik sınıf ve siyasi aktörler, inkar edilemez biçimde gerçekleşmeye başlayan ekolojik yıkım karşısında umut verici eylemlerin girişimcileri olmazlar. O halde ekolojik kurtuluş için bel bağlanacak olanlar onlar değil doğayı kendi yaratımı ve karşıtı olarak görmeyen insanlardır. Burada, bir kavram olarak insan, ekolojik felaketin sorumlusu değildir. Daha önce vurgulandığı gibi, ekomarksist görüş, insanları ekolojik felaketten eşit derecede sorumlu tutmaz zira bu açlıktan ölen bir çocukla silah baronunu bir tutmak anlamına gelecektir. İnsanlararası tahakküm ilişkilerini ve hiyerarşiyi var eden kapitalist sistemdir; bir başka deyişle bir çocuk açlıktan ölürken diğer taraftan silah ticareti yapan bir yetişkinin işaret ettiği eşitsizlik, kapitalist sistemin sonucudur. İnsanlar arasındaki tahakküm ilişkisi, kapitalist sistem tarafından insan ve doğa arasında da kurulur. Bu bağlamda ekolojik felaketin sorumlusu kapitalist sistem ve tüm dünyada siyasi inisiyatifleri ve gücü elinde bulunduranlardır. Bu bakımdan, insan merkezci tutumun doğa ile ilişkisinin bir tahakküm ilişkisi olduğu savı ve benzetmesine koşut olarak, ekonomik ve siyasi sistemler insanlararası bir tahakküm ilişkisi de kurmaktadır. İki ilişki de birbirini sebep ve sonuç olarak etkileyerek yeniden üretir. Ancak kavramsal olarak insan, ekolojik felaketin sorumlusu değil kurbanlarından biridir. Metnin niyeti düşünüldüğünde, insanın değil sistemin sorumlu olması iki boyutta ele alınabilir. İlk olarak insanı değil sistemi sorumlu

tutmak, ekolojik distopyanın olasılığını kabul eden sıradan insanın harekete geçmesini kolaylaştıracaktır zira o suçlu değil kurbandır. Aynı şekilde, insan sistemin yöneticilerinden çözüm beklemek yerine harekete geçmelidir. Ekolojik felaketi önlemek sivil inisiyatiflerle mümkündür. İkinci katmanda ise ekoeleştirel tutumun ekomarsist perspektiften, kapitalizm eleştirisi ile beslendiği görülür. Roman boyunca eleştirilen siyasi yapılanma tüm dünyada aynı kaynaktan beslenmektedir ve adına *uygarlık* denen bu yıkıcı düzen, yaşamı tüm varlıklar için sonlandırmaya çok yakındır. Yani yalnız ekoeleştirel bir bakışla insanmerkezi dünya ve doğa algısı eleştirilmez, söz konusu ekoeleştirel tutumun hedefleri arasında kapitalist ekonomi ve siyaset, bunlara dayanan tahakküm ilişkileri vardır. Söz konusu tahakküm ilişkilerinin insanlar arası yaşamı getirdiği nokta, ekolojik felaketten önce deneyimlenmiş ancak onunla koşut ilerlemeye de devam etmiştir. Çünkü her ikisinin de sebebi aynıdır. Eğer insanların farklı coğrafyalarda maruz kaldıkları ekonomik ve siyasi temelli şiddet ortaya çıkacak ve sürdürülecek şartlar buluyor ve bu şartlar sistemin yürütücüleri, yöneticileri tarafından süregenleştiriliyorsa ekolojik felaketin de ortaya çıkmak için ayrıca sebeplere ihtiyacı olmayacaktır. Bugün insanlığın maruz kaldığı her türlü şiddet ve ayrımcılığın yaratıcısı olan sistem, doğa tahribatını da kaçınılmaz biçimde ekolojik yok oluşa vardıracağıdır. Ekodistopya, hem bugüne bir eleştiri ve sorumlulukları hatırlatma hem de sorumlulara yönelik bir hareket çağrısı olarak tanımlansa da burada uyarılanlar yönetenler değil aksine onların tahakkümü altında ezilenlerdir. Bu bağlamda özellikle sanayileşmeden sonra doğanın maruz kaldığı tahribat ile insanın maruz kaldığı yıkım arasında bir benzerlik kurulmakta, tahakküm altında yok oluşa sürüklenen doğa ve insan özdeşleşmektedir. Zaten olası bir kurtuluş da ancak insan ve doğa arasında kurulacak bu özdeşimin sistemi değiştirecek bir eyleme dönüşmesine bağlanabilir. Sözgelimi romanda, sistemin yürütücü ve yöneticileri, ki bunlar gelişmiş ülkelerdendir, kendi elleriyle inşa ettikleri yıkım ve yokoluş karşısında tek bir hamle yapmadıkları gibi hem insanın hem de doğanın yıkımını katmerleyerek sürdürecektir tahakkümün dozunu artırırlar ancak yaşayacak yeni bir yer bulma ya da yaşama kısmen elverişli kalması durumunda dünyada yaşamı sürdürme ihtimalini de kendileri için var etmeye çalışanlar onlardır. Bu durumda metnin endişelerinden biri, onlardan tekrar yayılacak insan neslinin aynı tahribatı ve yok oluşu da tekrar yaratacağıdır. O halde mevcut yapıda siyasi ve ekonomik müktedirleri yönlendirmek de onlardan çözüm beklemek de makul değildir, çözüm sömürü düzeninin sömüren tarafında yer almayan ve almaya niyetli olmayan insanlarındadır.

Ekolojik felaketle birlikte, siyasi ve toplumsal felaket de şiddetini arttırarak küreselleşir ve bu felaketler ağı kapitalist sistem tarafından yönetilebilir bir kaos ortamı yaratılarak kontrol edilir. Roman boyunca, ekolojik felaketin pek çok farklı boyutta ele alındığı ve bu boyutların her birinin kapitalist sistemle ilişkilendirildiği görülür. Sonuç itibarıyla, gerçek düzlemde henüz gerçekleşmemiş olan ekolojik felakete henüz vakit varken çözüm üretmek mümkündür ancak bu çözümü kapitalist sistem içinde üretmek mümkün değildir.

Metin, üstlendiği ekolojik sorumluluk gereği, ekolojik felaketin önüne geçilmemesi halinde yaşamın yok oluş tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını fütüristik bir bakış ve distopik bir tasarımla ortaya koyar. Bunu yaparken metnin amacı insanları uyarmak, harekete geçirmektir.

Bu bakımdan, roman boyunca pek çok yıkım ve felaket yaşansa da umudun varlığı daima vurgulanır ve metnin sonunda yaşamın tamamen yok olmayacağı anlaşılır. Bu bağlamda, roman bir ekodistopya olarak uyarma ve harekete geçirme sorumluluğu ile kurgulanmış ve metin boyunca ekolojik felaketin ve yıkımın sorumluluğu Marksist bir perspektiften kapitalist sisteme yüklenmiştir. Kutsal kitaplardaki anlatılardan ve evrenin işleyişi içerisinde gerçekleşen önceki felaketlerden farklı olarak bu defa beklenen yıkım antroposentrik tutumun sonucudur ve kapitalist sistemin tüm aygıtlarıyla inşa edilmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkacak “kaos”u, yaşamı tekrar kurmayı ve sürdürmeyi olanaklı kılmak için “kosmos” a çevirmek, insanların kapitalist sistemi değiştirip doğa ile çatışan değil bütünleşen bir düzeni inşa etmeleriyle mümkün olabilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Altıok, M. (2014). Ekolojik kriz, kapitalist birikimin sürdürülebilirliği. *Gelecek ve Ütopya. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi. 1(1)*, 81-97.
- Altun, A. (2012). Marksizm ve ekoloji. *I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 183-193.
- Baydar, O. (2019). *Köpekli çocuklar gecesi*. İstanbul: Can.
- Benlisoy, S. (2008) Joel Kovel’le söyleşi: ‘Ekolojik krizin nedeni kapitalizmin ahlâksızlığıdır’. *Başlangıç*. <https://baslangicdergi.org/joel-kovel-ekolojik-kriz/>
- Bulut, D. (2005). Çevre ve edebiyat: yeni bir yazın kuramı olarak ekoeleştiri. *Littera, 17*, 79-89.
- Çelik, M. A. & Gülersoy, A.E. (2016). Kaos ortamında (çağında) mekânın etkileşimine bütüncül bir bakış: ekolojik toplum paradigması. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. 22*, 163-183.
- Çelik, M. A., Gülersoy, A.E., vd. (2017). Yerelden küresele evrilen ekolojik krizin psiko-sosyal ve politik ekolojik açılardan irdelenmesi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. 23*, 105-121.
- Durmaz Aksu, E. (2019). Hukuka güvenebilir miyiz? Ekolojik distopyalar ve gerçek felaketler. *Hukuk Kuramı. 6(2)*, 1-21.
- Ergin, M., Dolcerocca, Ö.N. (2016). Edebiyata ekoeleştirel yaklaşımlar: Ekoşiir ve Elif Sofya. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 3*, 297-324. <https://doi.org/10.21497/sefad.285241>
- Foster, J.B. (2001). *Marx’ın ekolojisi* (E. Özkaya, Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Foster, J.B. (2010). Ekoloji bu sistem içinde kurtarılamaz. (Belirtilmemiş Çev.) *Gerçeğin Günlüğü*. <http://gercegingunlugu.blogspot.com/2010/02/foster-ekoloji-bu-sistemin-icinde.html>
- Kovel, J. (2005). *Doğanın düşmanı/kapitalizmin sonu mu dünyanın sonu mu?* (G. Koca, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Oppermann, S. (1999). Ecocriticism: Natural World in the Literary Viewfinder. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16/ S. 2, 29-46.
- Özberk, N. (2017). Politik Ekolojide Doğa-Toplum Diyalektik Birliğine Kuramsal Bir Bakış: Toplumsal Doğa ve Doğanın Kapitalist Üretimi Tezi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 71-98.
- Özdemir, M. (1991) Dünyanın Koca Bir Çöplük Oluşu Üzerine Fena Halde Karışık Düşünceler. *Kent ve Politika*, (2), 32-33.
- Tan Gülcan, D. (2018) Ekolojik Kriz Karşısında Devletin Rolü Üzerine İdeolojik Bir Tartışma. *Uluslararası İlişkiler*, 15(59), 49-63.